

**SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE BULUNMUŞ
KEMİK SAPLAR**

(Yüksek Lisans Tezi)

Semra ÇIRAKOĞLU

Kütahya - 2010

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE BULUNMUŞ KEMİK SAPLAR

Danışman:

Prof. Dr. A. Nejat BİLGİN

Hazırlayan:

Semra ÇIRAKOĞLU

Kütahya-2010

Kabul ve Onay

Semra ÇIRAKOĞLU'nun hazırladığı "Seyitömer Höyüğü'nde Bulunmuş Kemik Saplar" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2010

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. A. Nejat BİLGEN (Danışman)		
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU		
Yrd. Doç. Dr. Gökhan COŞKUN		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Seyitömer Höyüğü’nde Bulunmuş Kemik Saplar’’ adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../ 2010

Semra ÇIRAKOĞLU

Özgeçmiş

Semra ÇIRAKOĞLU, 01.01.1984 yılında Eskişehir’de doğdu. İlk ve orta öğretimini Eskişehir’de tamamladıktan sonra 2002-2007 yılları arasında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü’nde lisansını tamamladı. Lisans öğrenimi sırasında ilk olarak 2003 yılı Eskişehir Müzesi’nin yönetiminde Kırka Eti Boraks İşletmesi içi Lepçek Deresi Kurtarma Kazısı, 2004 yılı Anadolu Üniversitesi yönetiminde Midaion Şehri yüzey araştırması, 2004-2005 yıllarında Anadolu Üniversitesi yönetiminde Mersin Aydınçık ilçesi, Kelenderis Antik Kenti Theatron kazısında görev aldı. 2006-2010 yılları arasında Seyitömer Höyük Kazısında görev aldı. 2010 yılının Ağustos ayından itibaren Dumlupınar Üniversitesi’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakta.

ÖZET

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE BULUNMUŞ KEMİK SAPLAR

ÇIRAKOĞLU, Semra

Yüksek Lisans Tezi, Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı; Prof. Dr. A. Nejat Bilgen

Aralık, 2010, 124 sayfa

Yazının bulunmadığı tarih öncesi dönemlerde yaşayan insanların sosyal, kültürel yapıları, dini inaçları ve teknolojileri hakkında bilgileri, ele geçen değişik malzemeler kullanılarak yapılmış buluntu gruplarından elde edebiliriz.

Çevresindeki her nesneyi yaşamını kolaylaştırmak için değerlendiren insan bunu yaparken bazı kıstasları göz önünde bulundurmuştur. Doğada kolay bulunabilen ve işlenmesi kolay olan kemiği hammadde olarak Prehistorik dönemden itibaren kullanmıştır. Zamanla günlük yaşamının önemli bir parçasını oluşturan aletlere estetik bir görünüm kazandırmak amacıyla çeşitli bezeme motifleri kullanmıştır.

“Seyitömer Höyüğü’nde Bulunmuş Kemik Saplar” adlı tez çalışmamın konusunu 1991-2010 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında bulunmuş, tüm kemik objeler arasından seçilen ucuna alet takılıp sap amaçlı kullanılan kemik saplar oluşturmaktadır. Bu kemik saplar Erken Tunç Çağ’ından Hellenistik Döneme kadar yayılım gösterir. Yükseklikleri 13,2.cm ile 2,6 cm arasında, genişlikleri ise 2,6 cm ile 1,2cm arasında değişmektedir. Erken Tunç ve Orta Tunç kemik sapları çoğunlukla boynuzdan yapılmış ve sadece bazılarının iki ucunda, bazılarının bir ucunda kesilerek düzeltme vardır. Akhaemenid ve Hellenistik Dönem tarihlendirilen kemik saplar üzerinde uygulanan teknikler daha fazladır ve daha özenli bir işçilik söz konusudur. Kemik sapların üzerlerinde bezeme motifi olarak çoğunlukla konsantrik daire ve tek merkezli daireler kullanılmıştır. Bu bezeme motifini Anadolu’da E.T.Ç’den Roma Dönemine kadar görülmektedir. Sap olarak kullanılan bu objelerin içine bakıldığında sapın ucuna takılan aletin kalıntı ve izlerine rastlanmıştır. Anadolu’daki diğer yerleşim merkezleri ile karşılaştırıldığında bu objelerin sap amaçlı kullanıldığı literatürde doğrulanmıştır.

Bu objeler diğer çağdaş ve komşu kültürlerdeki benzerleri ile karşılaştırılarak incelenmiş ve her eserin katalogu yapılmış, detayları gösteren çizimler, fotoğraflar eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler; Seyitömer Höyük, Kemik, Bezeme, Sap

ABSTRACT**BONE HANDLES DISCOVERED AT SEYİTÖMER MOUND****ÇIRAKOĞLU, Semra****Master's Thesis, Department of Protohistory and Near Eastern Archaeology****Supervisor; Prof. Dr. A. Nejat Bilgen****December, 2010, 124 pages**

Social and cultural structures, religious beliefs and technological status of civilizations that existed before written history can be studied through findings composed of different materials.

Mankind has utilised each and every object around himself yet through a selective process and regarding particular criteria. The naturally abundant and easy to process bones have been used as raw materials since the prehistoric period. The aesthetic dimension of the tools that became an important part of daily life was also considered and several ornamentations were used.

The scope of this study entitled "Bone Handles Discovered at Seyitömer Mound" covers the bone handles among the bone objects discovered during the excavations between 1991-2010. These bone handles range from Early Bronze to Hellenistic period. The height of these findings varies between 13.2 cm to 2.6 cm while their width varies between 2.6 cm to 1.2 cm. Early Bronze and Middle Bronze bone handles are generally made of animal horns and some are some are scalped at one end, some on both ends. Advanced techniques were used in Achaemenid and Hellenistic bone handles and they display better workmanship. Bone handles were generally ornamented using concentric and single-centered circles. Such ornamentations are observed in Anatolia from Early Bronze Age to the Roman period. Remains of the tools were discovered in the mentioned bone handles. It has been confirmed that these objects were used as handles through a study of literature and comparison with other settlements in Anatolia.

The mentioned objects were compared to other findings in contemporary and neighbouring cultures and each object was catalogued with detailed drawings and photographs.

Keywords; Seyitömer Mound, Bone, Ornamentation, Handle

ÖNSÖZ

“Seyitömer Höyüğü’nde Bulunmuş Kemik Saplar” adlı tez konumda höyüğün çeşitli tabakalarında bulunmuş metal aletlerle birlikte sap olarak kullanıldığı düşünülen ve bu düşünceyi destekler nitelikte in situ halde geçen dört adet bronz kayıcı ve delici ile birlikte boynuzdan yapılmış saplar incelenmiştir.Höyük stratigrafisinde yeri belirlenen kemik saplar form, bezeme açısından incelenmiştir.

Bu konuda beni yönlendiren ve orijinal malzemenin kullanımına izin veren ve değerli bilgilerini benden esirgemeyen hocam Prof. Dr. A Nejat Bilgen’e, Jüri üyelerinden Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu’na, Yard. Doç. Dr. Gökhan Coşkun’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca altı ay süre ile Seyitömer Höyük Kazısının da görev alan kazı evi ekibine fotoğraf, envanter, mimari çizim, küçük buluntu çizim ekibine, arazi ekibine ve değerli hocalarıma, Öğr.Görv. Sevcan Silek ve Nazan Yüzbaşıoğluna tüm desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum. Kütahya Arkeoloji Müzesinde bulunan eserlerin çalışılmasına olanak sağlayan müze müdürlüğüne teşekkürlerimi sunuyorum.

Özellikle bu çalışmam sırasında daima yanımda olan maddi-manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme sonsuz saygılarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
LEVHALAR LİSTESİ	x
PLANLAR LİSTESİ.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xv
HARİTALAR LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FRİGYA BÖLGESİ'NİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

1.1. FRİGYA BÖLGESİ VE FİZİKİ COĞRAFYA	4
1.1.1. Frigya Bölgesi	4
1.1.2. Araştırma Tarihçesi.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NÜN COĞRAFİ KONUMU, KAZI TARİHÇESİ VE TABAKALANMASI

2.1. SEYİTÖMER HÖYÜK KAZI TARİHÇESİ VE TABAKALANMASI.....	8
2.1.1. Coğrafi Konumu	8
2.1.2. Kazı Tarihçesi	8
2.1.3. Tabakalanma	10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KEMİK ALET TEKNOLOJİSİNİN GELİŞİMİ, YAPIM TEKNİKLERİ VE
ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

3.1. KEMİĞİN ÖZELLİKLERİ.....	14
3.2. KEMİK ALET TEKNOLOJİSİNİN GELİŞİMİ.....	14
3.3. KEMİK ALET YAPIM TEKNİKLERİ	17
3.4. KEMİK ALET TEKNOLOJİSİ ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN TARİHÇESİ.....	20

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SEYİTÖMER HÖYÜK KEMİK SAPLARI

4.1. KEMİK SAPLAR	24
4.2. SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE UYGULANDIĞI TESPİT EDİLEN KEMİK ALET YAPIM TEKNİKLERİ	24
4.3. SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE BULUNMUŞ KEMİK SAPLARIN TİPOLOJİSİ.....	25
4.3.1. Erken Tunç Çağı Kemik Sapları	25
4.3.2. Orta Tunç Çağı Kemik Sapları.....	26
4.3.3. Akhaemenid Dönem Kemik Sapları	28
4.3.4. Hellenistik Dönem Kemik Sapları	32
4.4. SAPLAR ÜZERİNDE GÖRÜLEN BEZEME MOTİFLERİ.....	33
4.4.1. Konsantrik Daire ve Tek Merkezli Daire Motifi	33
4.4.2. Bitki Bezeme	34
4.4.3. Yiv Bezeme	35
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	36
KATALOG	38
KAYNAKÇA	55
DİZİN	61
LEVHALAR.....	62

LEVHALAR LİSTESİ

<u>Levha No</u>	<u>Çizim No</u>		<u>Tip No</u>
I	1	Vurgu/Vurma Tekniğinin Uygulanışı	-
I	2	Yontma Tekniğinin Uygulanışı	-
I	3	Mikrolit Alet	-
I	4	Yivleme / Açma Tekniğini Gösteren Çizim	-
II	1	Kesme Tekniği'nin Uygulanışı	-
II	2	Yarma/Dilme Tekniğinin Uygulanışı	-
II	3	Aşındırma Tekniği	-
II	4	Kemik Sapın Kullanımını Gösteren Çizim	-
III	1	ETÇ'ına Ait Kemik Sap	1/1
III	2	ETÇ'ına Ait Kemik Sap	1/2
III	3	ETÇ'ına Ait Kemik Sap	2/1
III	4	OTÇ'ının A Evresine Ait Kemik Sap	5/1
IV	1	OTÇ'ının A Evresine Ait Kemik Sap	1/5
IV	2	OTÇ'ının B Evresine Ait Kemik Sap	1/4
IV	3	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	2/3
IV	4	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	3/2
V	1	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	1/1
V	2	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	4/1
V	3	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	3/1
V	4	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	2/4
V	5	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	2/4
VI	1	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	2/1
VI	2	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	2/2
VI	3	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	1/2
VII	1	OTÇ'ının C Evresine Ait Kemik Sap	1/3
VII	2	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	3/1
VII	3	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	2/3
VIII	1	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/1

<u>Levha No</u>	<u>Cizim No</u>		<u>Tip No</u>
VIII	2	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/2
IX	1	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	2/2
IX	2	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	4/2
IX	3	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	2/1
X	1	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	4/2
X	2	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/3
X	3	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/4
XI	1	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	5/1
XI	2	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/5
XI	3	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	1/1
XI	4	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	1/2
XII	1	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	2/1
XII	2	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	2/2
XII	3	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	1/3

<u>Levha No</u>	<u>Resim No</u>		<u>Tip No</u>
XIII	1	Seyitömer Höyük Hava Fotoğrafı	-
XIII	2	Seyitömer Höyük Genel Görünüş	-
XIV	1	Kemik Sap	-
XIV	2	Kesilmiş Boynuz	-
XIV	3	Kesilmiş Boynuz	-
XIV	4	Kesilmiş boynuz	-
XIV	5	İşlenmiş Boynuz	-
XIV	6	Kesilmiş Kemik	-
XIV	7	Kesilmiş Kemik	-
XIV	8	Kesilmiş Kemik	-
XIV	9	Kesilmiş Kemik	-
XV	1	ETÇ'I Evresine Ait Kemik Sap	1/1
XV	2	ETÇ'I Evresine Ait Kemik Sap	1/2

<u>Levha No</u>	<u>Resim No</u>		<u>Tip No</u>
XV	3	ETÇ'I Evresine Ait Kemik Sap	2/1
XV	4	OTÇ A Evresine Ait Kemik Sap	5/1
XVI	1	OTÇ A Evresine Ait Kemik Sap	1/5
XVI	2	OTÇ B Evresine Ait Kemik Sap	1/4
XVI	3	OTÇ B Evresine Ait Kemik Sap	2/3
XVI	4	OTÇ B Evresine Ait Kemik Sap	3/2
XVII	1	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	1/1
XVII	2	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	4/1
XVII	3	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	3/1
XVII	4	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	2/4
XVIII	1	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	2/1
XVIII	2	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	2/2
XVIII	3	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	1/6
XVIII	4	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	1/2
XIX	1	OTÇ C Evresine Ait Kemik Sap	1/3
XIX	2	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	3/1
XIX	3	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	2/3
XIX	4	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/1
XIX	5	Değirmentepe'den (Malatya) Kemik Sap	-
XX	1	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/2
XX	2	Şarhöyük'te Kemik Sap	-
XX	3	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	2/2
XX	4	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	4/1
XX	5	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	2/1
XX	6	Alişar Höyük'ten Kemik Sap	-
XX I	1	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	4/2
XX I	2	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/3
XX I	3	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/4
XX I	4	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	5/1

<u>Levha No</u>	<u>Resim No</u>		<u>Tip No</u>
XXII	1	Akhaemenid Döneme Ait Kemik Sap	1/5
XXII	2	Maşat Höyük'ten Kemik Sap	-
XXII	3	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	1/1
XXII	4	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	1/2
XXII	5	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	2/1
XXII	6	Alişar Höyük'tan Kemik Sap	-
XXII I	1	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	2/2
XXII I	2	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	1/3
XXII I	3	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	3/1
XXII I	3	Hellenistik Döneme Ait Kemik Sap	3/1
XXIV	1-2	XVII – 3 Levha Nolu Kemik Sapın Kullanımını Gösteren Fotoğraf	
XXIV	3-4	XVI– 2 Levha Nolu Kemik Sapın Kullanımını Gösteren Fotoğraf	
XXV	1-2	XIX– 2 Levha Nolu Kemik Sapın Kullanımını Gösteren Fotoğraf	
XXV	3-4	XVII– 1 Levha Nolu Kemik Sapın Kullanımını Gösteren Fotoğraf	
XXV I	1-2	XVI– 1 Levha Nolu Kemik Sapın Kullanımını Gösteren Fotoğraf	
XXV I	3-4	XVIII–4 Levha Nolu Kemik Sapın Kullanımını Gösteren Fotoğraf	
XXVII	1	XV-3 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu ETÇ Mekanı	
XXVII	2	XV-3 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu ETÇ Kabının <i>in-situ</i> Durumu	
XXVII	3	XV-3 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu ETÇ Kabın İçindeki Buluntular	
XXVIII	1	XVI-1 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu OTÇ Mekanı	

XVIII	2	XVI-1 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu OTÇ Mekanından Hayvan Başlı Libasyon Kabı
XXVIII	3	XVI-1 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu OTÇ Mekanından Pota
XXIX	1	XVI-3 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu OTÇ Mekanı
XXIX	2	XVI-3 Levha Nolu Kemik Sapın <i>in-situ</i> Durumu
XXIX	3	XVI-3 Levha Nolu Kemik Sap ile Birlikte Ele Geçen Metal Buluntular
XXX	1-2	XVII-4-XVIII-1 Levha Nolu Kemik Sapların <i>in-situ</i> Durumu,
XXXI	1	Seyitömer Höyük Hava Fotoğrafı
XXXI	2	XX-5 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu Akhaemenid Dönem B Evresine Ait Mekân
XXXIII	1	XXI-2 Levha Nolu Kemik Sapın Bulunduğu Akhaemenid Dönem A Evresine Ait Mekan
XXXIII	2	XXI-2 Levha Nolu Kemik Sap ile Beraber Ele Geçen M.Ö. 375-350 tarihli Attika Seramiği
XXXIII	3	XXII-3 Levha Nolu Kemik Sap ile Beraber Ele Geçen M.Ö. 336-323 tarihli sikke.

PLANLAR LİSTESİ

<u>Levha No</u>	<u>Plan No</u>	
XXXIII	1	Erken Tunç Çağı Planı
XXXIV	1	Orta Tunç Çağı -C Planı
XXXV	1	Orta Tunç Çağı -B Planı
XXXVI	1	Orta Tunç Çağı -A Planı
XXXVII	1	Akhaemenid –A (M.Ö.4 yy.) Planı
XXXVIII	1	Akhaemenid –B (M.Ö.5yy.) Planı
XXXIX	1	Hellenistik Dönem Planı

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Levha No</u>	<u>Tablo No</u>	
XL	1	Dönemsel Tablo
XLI	2	Tipoloji Tablosu,
XLII	3	Dönemsel Dağılımı Gösteren Grafik

HARİTALAR LİSTESİ

<u>Levha No</u>	<u>Harita No</u>	
XLIII	1	Phrygia Bölgesi Haritası
XLIII	2	Kütahya İl Haritası
XLIV	3	Seyitömer Höyüğü'nün Yerini Gösteren Harita

KISALTMALAR LİSTESİ

<u>Kısaltma</u>	<u>Acıklama</u>
AST	Araştırma Sonuçları Toplantısı
Çiz.	Çizim
ETÇ	Erken Tunç Çağ
Gen.	Genişlik
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
Lev.	Levha
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
MKKS	Müze Kurtarma Kazıları Semineri
OTÇ	Orta Tunç Çağ
Res.	Resim
SLİ	Seyitömer Linyit İşletmesi
Uz.	Uzunluk
Yy.	Yüzyıl

TEZ METNİ

GİRİŞ

İnsan denen canlının kültürel bir varlık olarak ortaya çıkışı araç-gereç/alet yapmasıyla başlar. İnsan bedensel olarak hayvanlara kıyasla yetersiz bir donanıma sahip olduğundan, hemen hemen her gün yüz yüze kaldığı tehlikelerden korunmayı, yani ekolojik ortama uyumunu yaptığı araç gereçlerle sağlamıştır.¹ İnsan sadece bedensel ve biyolojik yönden ele alındığında, kendisi dışındaki bazı memelilerin yiyeceklerini parçalamak için uygun pençe veya dişleri vardır, bazıları ise hızlı koşmak suretiyle düşmanlarından kaçabilir veya aynı özellikleri sayesinde avlarını çabucak yakalayabilirler. İnsan ise bu tür bedensel ayrıcalıktan tamamen yoksundur, bunların hiç birini alet olmadan yapamaz. İnsanın “insanlaşmasında” yaşamını sürdürebilmesinde ve doğada bulunduğu yere gelebilmesinde yaptığı aletlerin önemi yadsınamaz.

Diğer tüm canlılardan farklı olarak, insanın evrimsel değişiminin birden fazla boyutu olduğu ve bu türün biyolojik evrimine bizzat kendisinin oluşturduğu aletlerin yön verdiği söylenebilir.²

Yaptığı aletlerin hammaddesini zamanla değiştiren insan çevresindeki her malzemeyi değerlendirmeye çalışmış ve bunu yaparken de bu aletlerin yaşamına hizmet etmesini göz önünde bulundurmuştur.

Tez konumu oluşturan Seyitömer Höyüğü'nde 1991, 1992, 2006-2010 yılları arasında bulunmuş kemik saplar Erken Tunç Çağı'ndan Hellenistik Döneme kadar yayılım göstermektedir. Erken dönem saplarının çoğu boynuzdan yapılmış olup, iki tarafı düzleştirilip, geniş olan ucunda alet için açılmış bir yuva yer almaktadır. Orta Tunç Çağı'na tarihlenen dört adet kemikten yapılmış sapların ucunda ise *in-situ* halde bronz birer alet bulunmuştur. Geç dönem (Akhaemenid ve Hellenistik) saplarının üzerinde çeşitli bezemeler olmakla birlikte bezemesiz örnekleri de bulunmaktadır. Bu döneme tarihlenen bir kemik sap içindeki kalıntılar incelendiğinde bu kemik sapın ait olduğu metalin demir olduğu anlaşılmış ve bu kalıntıların üzerindeki iç bükey izler ise bu demir objenin daire kesitli olduğunu göstermiştir.

Bu çalışma kapsamında tez konumu oluşturan kemik sapların höyük stratigrafisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmış, tabakalara göre ayrılmış mimari planlar

¹ V. Sevin, 2003, **Eski Anadolu ve Trakya**, İstanbul, s. 30.

² G. Arsebük, 1995, “İnsan” “Evrim” “Alet”, Ankara, s. 20.

üzerinde buluntuların yerleri işaretlenmiştir. Ayrıca buluntu durumu ve konumuna göre değerlendirmesi ve tarihlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan tarihlendirme ise aynı tabaka, mekân ve plankarede ele geçmiş diğer buluntular yardımı ile desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
FRGİYA BÖLGESİ'NİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ VE ARAŞTIRMA
TARİHÇESİ

1.1. FRİGYA BÖLGESİ VE FİZİKİ COĞRAFYA

1.1.1. Frigya Bölgesi

Frigya Bölgesi adını Küçük Asia'ya Thrakia ve Boğazlar üzerinden M.Ö. 1190 sıralarında gelen bir Thrak boyu olan Frigler'den almıştır.³ Strabon'da, M.S. I. yy'da Frigya'nın bir kısmı Büyük Frigya (Frig Magna) olarak geçer.⁴ Bu ad coğrafi bir deyim olarak M.Ö. 6. yy'dan Bizans Dönemi'nin sonuna kadar kullanılmıştır. Burası eski Anadolu'nun en geniş bölgelerinden biridir ve genel olarak İç Anadolu'nun batı kesimi ile İç Batı Anadolu'yu kapsar. Günümüzde Eskişehir ve Afyon illerinin tümünü, Kütahya ilinin doğusu ve güneyini, Uşak ilinin doğusunu (?), Konya, Isparta ve Burdur illerinin (Genel olarak Göller Bölgesi) kuzey/kuzeybatı kesimlerini kapsamaktadır. Sınır komşuları, doğuda Galatia ve Kappadokia, güneyde Lykaonia ve Psidia ile Kalabis, Milyas Kibyrtis bölgeleri, batıda Karia, Lydia ve Mysia, kuzeyde ise Paphlogonia bölgeleridir. Sınırların kesin olarak saptanması mümkün değildir. Bölge Büyük Frigya (Frig Maior) ve Küçük Frigya (Frig Minor) ya da Frigya Epiktetos⁵ olmak üzere iki ana bölüme ayrılır.⁶

Büyük Frigya (Frig Maior) Orta Anadolu'nun önemli bir kısmını kapsar. Doğuda Halys (Kızılırmak) ve Tatta'ya (Tuz Gölü), batıda Denizli-Pamukkale yöresine, güneybatı uçta da bugünkü Elmalı ovasına kadar uzanmaktadır. Küçük Frigya (Frig Minor), İç Batı Anadolu ile Yukarı Sakarya bölümlerini kapsar⁷. Bölge stratejik açıdan önemlidir. Çünkü Avrupa ve Ege Denizi'ni Batı Anadolu ve Levant bölgesine bağlayan ana yollar doğu-batı yönünde ilerlemektedir (Harita 1). Bölge günümüzde İç Anadolu Bölgesi'nin batı kesimini kapsar. Büyük Frigya bölgesi kendini çevreleyen dağlık bölgelerden daha alçaktır. Küçük Frigya Bölgesi ise yüzey şekilleri bakımından, doğudaki

³ V. Sevin, 2001, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I**, s. 193; B. İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*, 2. Baskı, İstanbul, s. 77; E. Akurgal, **Anadolu Kültür Tarihi**, 2002, İstanbul, s. 265.

⁴ Strabon, 2000, **Geographika**, XII. VIII. s. 1.

⁵ Epiktetos Yunanca kökenli bir sözcük olup, *ilaveten kazanılmış ilaveten fethedilmiş*, anlamına gelmektedir. **Strab.**, XII; ,8, 12: "Epiktetos" bir bölge yada yer adı olarak yazıtlar üzerinde geçmezken, Çavdarhisar'da ele geçirilen II. yüzyıla tarihli mermer kapı taşı üzerindeki bir yazıtta, insan adı olarak geçmektedir. Yazıt şöyledir: "*Ulpus Epiktetos hayatta iken, pek seker karısı Lanpuse'nun anısına (bunu dikti).*" Bkz. **MAMA IX**, no: 361: Aynı şekilde Kütahya /Göynükören'de ele geçirilen diğer bir mermer kapı taşı üzerindeki yazıtta da insan adı olarak kullanıldığı görülmüştür. Yazıt şöyledir: "Aleksandros ve Zotikos, babalarıAleksandros ve anneleri Zotike için; Zotike esi Gaiane ve hayatta iken kendisi için, Aleksandros erkek kadesi ve onun karısı için, Philokyrios ve Zotike babaları ve anneleri için, Epiktetos kuzeni Gaiane'nin anısına (bunu diktiler)" Bkz. **MAMA X**, no: 287.

⁶ V. Sevin, 2001, s. 238.

⁷ A.g.e.

Büyük Frigya Bölgesinin yüksek ovalarıyla batıdaki Ege Bölgesi'nin geniş vadi olukları arasında bir eşik oluşturmaktadır. İç Anadolu Bölgesi ile Ege Bölgesi arasında oldukça önemli bir geçiş bölgesidir. Bu açıdan İç Anadolu Bölgesi'nin batıya açılan kapısı konumunda olup, doğu ve batıyı birleştiren ana yolların düğüm noktasıdır ve bu nedenle de ilk yerleşim gördüğü dönemden itibaren stratejik bir öneme sahiptir. Bölgenin iklimi genel olarak ele alındığında karasal bozkır iklimi hakimdir. Bölgenin doğu kesimi ağaç bakımından yoksul iken Küçük Frigya'nın ise orman açısından zengin olduğu düşünülmektedir.⁸

Frigya Bölgesinin de yer alan Kütahya İlinin Orijinal ismi Cotyoeum'dur. Strabon Kütahya İlini Frigya şehirleri içine almıştır. Porsuk Thymbrius nehri, bu sahanın doğu sınırını oluşturur. Bu şehir, gerçekte Esope'nun doğduğu memleket ise, tarihi kuruluşu çok eski bir döneme (M.Ö.VI. yy.) kadar gider. Cotyoeum şehri bir episkoposluk merkezi kalmış ve şimdiki gelişmesine bakılırsa sürekli olarak ticaret merkezi olmuştur⁹ (Harita 2).

1.1.2. Araştırma Tarihçesi

Kütahya ili Paleolitik Dönemden itibaren yoğun bir yerleşim görmüştür. Doğu-Batı ticaret yolları üzerinde bulunduğu için özellikle ETC'ından itibaren önem kazanmıştır.

1989 yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde Turan Efe tarafından yüzey araştırmaları yapılmıştır.¹⁰ Bu araştırmalar sonucunda bölgenin çanak-çömlek silsilesinde boşluklar önemli ölçüde doldurulmuştur. Demircihöyük çanak-çömleğinin yayılımının Eskişehir civarı ile sınırlı olmadığı Kütahya'nın kuzeyindeki dağlık bölgede ki Kocahöyük ve Karahöyük seramiklerinin Demircihöyük çanak-çömleği içerdiği görülmüştür.

⁸ A.g.e., s. 198-199.

⁹ C. Texier, 2002, **Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, ss. 284-285.

¹⁰ T. Efe, 1991, 1989 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, **VIII. AST**, Ankara, s.163.

Turan Efe 1990 -1991-1992 yılında da yüzey araştırmalarına devam etmiştir.¹¹ Yapılan bu yüzey araştırmaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde Paleolitik Devirden M.Ö. I. Binin başına kadar olan zaman aralığında yüze yakın yerleşme yeri tespit edilmiştir. 1993 yılında sadece Eskişehir İli yakınlarında yapılan yüzey araştırmasına, 1994 yılında devam edilmiştir. Bu sezonda Kütahya'nın doğusunda bulunan Sandıközü Höyüğü'nde araştırmalar yapılmıştır. ETC II-III ve I. bin malzemesi tespit edilmiştir.¹²

1988 yılında başlanan yüzey araştırmalarına 1995 yılında yapılan son yüzey araştırması ile son verilmiştir. Bu araştırmalar sonucunda, Alt/Orta Paleolitik dönemlerden M.Ö. I. binyıl ortalarına kadar olan zaman dilimine ait toplam 224 buluntu yeri ve höyük yerleşmesi ziyaret edilmiştir.

Seyitömer Höyüğü'nün bulunduğu SLİ sahası içinde Kütahya Arkeoloji Müzesi tarafından 2008 yılında Çiledir Höyük'te kazı çalışmalarına başlanmıştır. Burada ETC ve Roma Dönemine ait mimari kalıntılar tespit edilmiştir.

1999 yılında ise Kütahya Müze Müdürü Metin Türktüzün tarafından OTÇ'ına tarihlendirilen Ağızören Köyü sınırında bulunan Ağızören Mezarlığında kazı çalışmaları yapılmıştır.¹³

Taciser ve Hakan Sivas'ın¹⁴ 2004 yılında Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar illerinde yaptığı yüzey araştırmaları Kütahya merkez ve ilçe köylerini de kapsamaktadır. Köylerde bulunan çeşmelerde devşirme malzemenin kullanıldığı görülmüş, Ulu Köy'ün 2 km kuzeybatısında yamaçta Orta Çağ yerleşmesi tespit edilmiştir. Bu araştırmalar sonucunda tespit edilen höyüklerden ele geçen seramikler incelendiğinde bölgenin ETC'de yoğun iskân gördüğü saptanmıştır.¹⁵

¹¹ T. Efe, 1992, 1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, **XI. AST**, Ankara, s. 561; T. Efe, 1993, 1991 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, **X. AST**, Ankara, s. 345; 1992 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, **XI. AST**, Ankara, s. 571.

¹² T. Efe, 1995, 1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, **XII. AST**, Ankara, s.245.Efe, 1996, 1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, **XIII. AST, 1 cilt**, Ankara, s. 131; T. Efe, 1995, s. 245.

¹³ M. Türktüzün, 2002, "Kütahya ili, Merkez, Ağızören Köyü'ndeki Hitit Nekropolü Kurtarma Kazısı", **12. MKKS**, Ankara, ss. 241-250.

¹⁴ Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof.Dr. Taciser Sivas, Tarih Bölümü Eskiçağ Tarih Anabilim Dalı Başkanı Yard. Doç. Dr. Hakan Sivas.

¹⁵ T.T.-H., Sivas, 2006, 2004 yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar illeri Yüzey Araştırmaları, **23. AST, 2. cilt**, Ankara, s.168.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NÜN COĞRAFI KONUMU, KAZI TARİHÇESİ VE TABAKALANMASI

2.1. SEYİTÖMER HÖYÜK KAZI TARİHÇESİ VE TABAKALANMASI

2.1.1. Coğrafi Konumu

Seyitömer Höyük Kütahya il merkezine 25 km uzaklıkta olup Seyitömer Linyit İşletmesi Rezerv Sahası içinde eski Seyitömer Kasabası'nın bulunduğu alanda yer alır (Lev. XLV-Harita 3, Lev. XIII-Res.1). Höyüğün bulunduğu saha pliosen yaşlı olup, havzanın temeli serpantinleşmiş ultrabazitik kayalardan oluşmaktadır¹⁶ (Lev. XIII-Res.2)

2.1.2. Kazı Tarihi

Höyüğün altında bulunan ve etkilediği alan dahilinde, 12 milyon ton kömür rezervinin kullanılabilir duruma getirilebilmesi amacıyla, 1989 yılından itibaren ilk yıl Eskişehir Müzesi Müdürlüğü, 1990-1995 yıllarında ise Afyon Müzesi Müdürlüğü tarafından kazı çalışmaları yürütülmüştür.¹⁷

Seyitömer Linyit İşletmesi (SLİ) içinde bulunan ve Seyitömer İlçesi içinde yer alan Seyitömer Höyük de 1989-1995 yılları arasında eski dönem kazıları yapılmıştır.

1989 yılında Eskişehir Müze Müdürü Nurullah Aydın tarafından başlanmış olan kazı çalışmaları kısa süre devam etmiştir. Çalışmalar sonucunda Roma ve Helenistik Döneme ait buluntular ortaya çıkarılmıştır¹⁸. 1990 yılında ise kurtarma kazısı isteği SLİ Müdürlüğü'nce yapılmıştır. Afyon Müze Müdürü Ahmet Topbaş tarafından kazılara tekrar başlanmıştır ve çalışmalar 1995 yılına kadar devam etmiştir.

1990 yılında yapılan çalışmalar ise zamanın kısıtlı olması nedeniyle, 1989 yılında yapılan kazı çalışmalarında belirlenmiş üst iki tabakanın yanı sıra alttaki tabakalaşmayı ve yerleşim alanının sınırlarını saptamak şeklinde planlanmıştır. 1990 yılı çalışmaları sonunda höyüğün kuzeydoğu tarafında, ana kayaya kadar olan tabakalaşma belirlenmiştir. Höyüğün güneyinde ki açmalarda üstte Roma ve Helenistik, altta ETC

¹⁶ Ş. Tamer, İ. Lafcioğlu, S. Çavşı, M. Aksaz, 2005, **Kütahya İl Çevre Durum Raporu**, Kütahya, s.190.

¹⁷N. Aydın, 1991, "Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı 1989", **I. MKKS**, Ankara, ss. 192-204; . Topbaş, 1992, Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 Yılı Kurtarma Kazısı, **II. MKKS**, Ankara, ss. 15-16; A. Topbaş, 1993, Seyitömer Höyük 1991 yılı Kurtarma Kazısı, **III. MKKS**, Ankara, ss. 1-30; A. Topbaş, 1994, "Seyitömer Höyüğü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı", **IV. MKKS**, Ankara, ss. 297-310.; A. İlaslı, 1995, "Seyitömer Höyüğü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı", **VI. MKKS**, Ankara, ss.1-20.

¹⁸ N. Aydın, 1991, ss. 194-195.

yerleşimi, güneybatıdaki açmalarda ise yalnızca Hellenistik Dönem yerleşimi bulunmuştur.¹⁹

1991 yılı kazı sezonunda ise höyüğün en üst tabakasını oluşturan Roma dönemine ait adak kanalı ve bu kanal içinde çok sayıda pişmiş toprak boğa heykelciği ve kabartma parçaları bulunmuştur. İki evrede incelenen Hellenistik Dönem yerleşiminin ise höyük topografyası doğrultusunda güneybatıdan kuzeydoğuya doğru daraldığı tespit edilmiştir.²⁰

1992 yılında üç ay süreyle yapılan kazı çalışmaları sonucunda höyüğü çevreleyen bazı yerlerde üç, bazı yerlerde iki aşamalı olan surlarla karşılaşmıştır. Surlar, ileri çıkan duvarlarla desteklenmiş olup, bu desteklerden yararlanılarak üzerleri kapatılmış, sundurmalar yapılmıştır. Böylece höyük çevresinde sur dışı bir yerleşimin olduğu da belirlenmiştir. Bu sur yerleşimi Hellenistik Döneme tarihlenmiştir.²¹

1993 yılında höyüğün kuzeydoğu yamacında, aynı zamanda höyüğün en yüksek yeri olan ve en yoğun yerleşimin görüldüğü yamaçta çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda ise höyüğün ana kaya üzerine oturan bir yerleşim olduğu tespit edilmiştir.²²

Bir süre ara verilen kazı çalışmalarına, Dumlupınar Üniversitesi (DPÜ) ve Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TKİ) arasında imzalanan 5+ (1) yıllık bir protokol ile 2006 yılında yeniden başlanmıştır.²³ Prof. Dr. A. Nejat Bilgen başkanlığında, Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından yürütülmekte olan kazı çalışmaları her yıl Mayıs- Kasım ayları arasında yapılmaktadır.

¹⁹ A.Topbaş, 1992, ss.11-34.

²⁰ A.Topbaş, 1993, ss. 1-30.

²¹ A.Topbaş, 1994, ss. 300.

²² A. İlaşlı, 1995, ss. 1-20.

²³ A.N. Bilgen, 2008, ss. 321-332, A.N. Bilgen 2008, s. 49.

2.1.3. Tabakalanma

Şu ana kadar yapılan kazı çalışmaları sonucunda belirlenen höyük stratigrafisi şu şekildedir²⁴;

I-Tabaka (Roma Dönemi)

II-Tabaka (Hellenistik Dönem M.Ö.334-30)

II.A: Geç Evre

II.B: Erken Evre

III.Tabaka (Akhaemenid Dönem: M.Ö. 500-334)

III. A: M.Ö. 4 yy. (400-334)

III. B: M.Ö. 5 yy.

IV.Tabaka (Orta Tunç Çağ: M.Ö. 18 yy.)

IV-A: Geç Evre

IV-B: Orta Evre

IV-C: Erken Evre

V.Tabaka (Erken Tunç Çağ: 3000-2000)

I Tabaka Roma Dönemine tarihlenmiştir. Müze kurtarma kazıları dahilinde yapılan çalışmalar sırasında Zeus kültü ile ilişkili olduğu düşünülen tapınağa ait temel kalıntıları yanında adak kanalı ortaya çıkarılmıştır.²⁵ Höyüğün merkezinde yer alan bu adak kanalında ise çok sayıda pişmiş toprak boğa figürini parçaları ele geçmiştir. Bunun yanı sıra Roma Dönemi özellikleri yansıtan çatı kiremitlerinin ve Gallianus'a (253-268) ait Kütahya Roma Şehir Sikkesi ele geçirilmesi burada Roma Dönemine ait bir yerleşmenin olduğunu kanıtlar.²⁶ 2008 yılında yapılan çalışmalarda ise yine içinde çok sayıda boğa figürini ve karışık tarihli çok sayıda seramik bulunduğu Zeus kültü ile ilişkili kanal ile bağlantılı olduğu düşünülen bothros açığa çıkartılmıştır.

²⁴A.N. Bilgen, 2008, s. 321; A.N. Bilgen 2008, s. 49; A.N. Bilgen, 2009, s. 73.

²⁵A.Topbaş, 1994, s. 300.

²⁶A.g.e.; A.Topbaş, 1993, s. 3.

II. Tabaka Hellenistik Döneme tarihlenir ve iki evreli olarak incelenir. Bu dönemde yerleşim kuleli güçlü sur duvarları ile çevrelenmiştir.²⁷ I. Evre de alt evre duvarlarının sağlam alt kısımları yeniden kullanılmıştır ve bazı yapı duvarlarında ise balıksırtı örgü tekniği kullanılmıştır. II. Evrede ise yapılar gruplaşmış şekilde yapılmış birbirleriyle bağlantılı ve geçişlidir. Ayrıca oda tabanlarında üst üste sıvaların bulunması oda tabanlarının yenilendiğini göstermekle beraber tabanların bir kısmı yassı plaka taşlarla döşenmiştir.²⁸ Sur kulesi yakınlarında ambar amaçlı olarak kullanıldığı düşünülen odalar içinde ağız kısımları çoğunlukla taş veya pişmiş toprak plakalarla kapatıldığı tespit edilen pitoslar ortaya çıkarılmıştır. Yoğun bir yerleşimin görüldüğü Hellenistik Dönemde mekân içlerinde ve dışarıda içinde çok sayıda hayvan kemiklerinin, kırık seramik parçalarının bulunduğu çöp çukurları ele geçmiştir²⁹ (Lev. XXXIX-Plan 7).

III. Tabaka Akhaemenid³⁰ döneme tarihlenir ve 2008 yılında yapılan çalışmalar sonucunda bu tabaka A-B olmak üzere iki alt evreye ayrılmıştır. III. A evresi M.Ö.4. yy'a tarihlenir. Bu tabaka 2007 yılı kazı sezonunda açığa çıkarılmış ve tüm belgeleme işlemleri yapılarak kaldırılmıştır.³¹ Bu dönemde yerleşim dört kule ya da bastionla desteklenen sur duvarlarıyla çevrelenmiştir. Kulelerin kaldırılması sırasında duvarların iç kısımlarının düzensiz olduğu bunların tek yüzlü olarak inşa edilerek, kule iç kısmının moloz taş ve toprakla doldurulduğu görülmüştür. Afyon Müzesi'nin yapmış olduğu eski dönem kazılarında höyüğün kuzey yamacında açığa çıkarılan merdiven III.B evresine aittir. III. A evresindeki sur inşası sırasında merdiven kapatılarak sur duvarının oturabileceği zemin oluşturulmuştur (Lev. XXXVII-Plan 5, Lev. XXXVIII-Plan 6).

IV. Tabaka OTÇ'ına tarihlenir. 2008 yılında A-B evresi tespit edilen tabakanın, 2009 yılında da C evresi tespit edilmiştir. Duvarları yassı ve düz taşlarla örülen mekânlar tek, iki, ya da üç odalıdır. Sıkıştırılmış toprak tabanlar dışında bazı mekânların tabanlarının bir kısmının taş döşeli olduğu görülür. Mekân için yaşamın

²⁷ A. N.Bilgen, 2009, s. 73.

²⁸ A. Topbaş, 1993, s. 4.

²⁹ A.g.e.

³⁰ Anadolu'da Akhaemenidlerin egemenliği M.Ö. 547/6 yılında Pers Kralı Kyros'un Lydia uygarlığının başkenti Sardes'i ele geçirmesiyle başlar ve M.Ö. 334/3 yılında Büyük İskender'in Pers hakimiyetine son vermesine kadar sürer.

³¹ A.N.Bilgen, G.Coşkun, Z.Bilgen, N.Yüzbaşıoğlu, A.Kuru, *Seyitömer Höyük 2009 Yılı Kazısı Raporu* (baskıda)

sürdürülmesi için gerekli olan ocak, fırın, tahıl öğütmek için ezgi taşları ile birlikte yapılmış işlikler ve depo amaçlı kullanılan bölmeler bulunmuştur. Bu dönemde meydana gelen depremden kaynaklandığı düşünülen yangın izlerine mekânların çoğunda rastlamak mümkündür. Bir yangın olduğunun en önemli kanıtı ise bir mekân içinde yanmış durumda ortaya çıkarılan iskeletler oluşturur. İskeletlere ait kafataslarının toplanması sırasında ortaya çıkarılan ve günümüze kadar koruna gelmiş beyinler büyük önem taşımaktadır. Bu tabakaya ait buluntular arasında en büyük grubu seramikler oluşturur³² (Lev. XXXIV-Plan 2, Lev. XXXV-Plan 3, Lev. XXXVI-Plan 4).

V. Tabaka ETÇ'ına tarihlenir. IV. tabakaya göre daha planlı bir mimariye sahiptir. Yapılar ince-yassı taşlarla örülmüştür ve duvarları sarı kille sıvanmıştır. Bazı mekânların tabanında tespit edilen yanmış kerpiç bloklar duvarların üst kısmının kerpiç ile örüldüğünü gösterir. Fırın, ocak vb. mimari öğeler bu tabakada da görülür. Bu mimari öğelerin dışında mekânlarda karşılaşılan seki ve platformların oturmak amacının yanında üzerine kap, ağırlık, dilgi vb. buluntuları istiflemek amacıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. ETÇ'de birkaç mekânda görülen seki geleneği OTÇ'nın A-B-C evresinde de devam etmiştir. Bu tabakada görülen mimari yapılar arasında içinde çok sayıda kalıp ve kalıpta şekillendirilmiş seramiklerin görüldüğü atölyeler de vardır. Kalıpta şekillendirilmiş seramik yapım tekniği Seyitömer Höyüğe özgü bir özelliktir. Bu tabakaya ait buluntular arasında seramik kalıplarının dışında, dokumacılıkla ilgili olan ağırşaklar ve tezgah ağırlıkları, pişmiş toprak fırçalar, bronz buluntular, hançerler, küpeler, iğneler, halkalar vb. yer alır. Kemik objeler, idoller, taş aletler ise diğer buluntu türleridir³³ (Lev. XXXIII-Plan 1).

³² Seyitömer Projesi 2009 yılı Kazı Sonuç Raporu (Kazı Başkanı Prof.Dr. A.Nejat Bilgen izniyle kullanılmıştır.)

³³ A.g.e.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KEMİK ALET TEKNOLOJİSİNİN GELİŞİMİ, YAPIM TEKNİKLERİ VE
ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

3.1. KEMİĞİN ÖZELLİKLERİ

Tarih öncesi dönemlerde kolay bulanabilen bir materyal olan kemik, boynuz ve dış inorganik (kalsiyum fosfat) ve organik (kollajen) bileşenlerden oluşur. Kemik; karakteristik yapı özelliği olan boşluklar veya lakunae nedeniyle iri taneciklidir³⁴. Boynuz; kaba, yivli bir yüzey ve süngerimsi dokudan oluşan bir öze sahiptir³⁵. İşlenmiş ve objeye dönüştürülmüş malzemelerin tespiti ayırt edici özelliklerin kaybolmuş olmasından dolayı oldukça zordur.³⁶

Her dönemde kullanılmış bir materyal olan kemiklerin korunabilmesi için bazı özel şartlar gereklidir. Yüksek asit oranına sahip ortamda kemik kolay çözünür. Islak killi ortamda kemikler binlerce yıl sonrasında bile korunabilir, fakat nem oranı sabit olmayan kumlu bir ortamda parçalanır. Yakın doğunun höyüklerinde evler kerpiçten yapıldığı için, kemikler büyük ölçüde korunmuştur.³⁷

3.2. KEMİK ALET TEKNOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

İnsanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran özelliği ellerini kullanarak alet yapabilmesidir. Çevresinde bulduğu çok çeşitli malzemeyi hammadde olarak kullanan insan beslenmek amacıyla avladığı hayvanların kemiklerini de değerlendirme yoluna gitmiştir. Bunu yaparken de kemiğin kolay bulunabilir olması ve kolay işlenebilir olmasının göz önünde bulundurmuştur. Kemiği hammadde olarak kullanmasının diğer bir sebebi kil ve madene göre daha kısa sürede işlenebilir olmasıdır.

Tarih öncesinde yaşayan insanlar bize yazılı belge bırakmamalarına karşın, bilinçli olmasa da, varlıklarını ve yaşam biçimlerini gösteren belgeler bırakmıştır.³⁸ Bu belgeler içinde yer alan aletler ve bu aletlerin yapım teknolojisi insanla birlikte düşünülmesi gerekir. Alet yapmak demek, insanın hammaddesi (veya hammaddeleri) doğada bulunan herhangi bir nesneyi, şu veya bu şekilde değiştirmek suretiyle ona

³⁴ K. Spirydowicz and L.Özen, 2002, **Kazı Notları, Arkeolojik Konservasyon ve Antik Yerleşimlerin Korunması için Pratik Rehberler**, s.5.

³⁵ K. Spirydowicz and L.Özen, 2002, s.78.

³⁶ A.g.e.

³⁷ B.Clazs Coockson 2006, **Arkeolojik illüstrasyon ve Fotoğrafçılık**, s. 81.

³⁸ R. Braidwood, 1995, İstanbul, s. 1.

tasarladığı amaca yönelik yeni bir biçim vermesi ve böylece ondan yararlanması (onu kendi yararına kullanması) demektir.³⁹

Prehistoryacılar alet yapımının insanın insan *Homo habilis* (yapan insan / becerili insan) olmasında ayrı ve çok önemli bir yeri olduğunu savunur aynı zamanda alet yapımını kültürel bir aşama olarak kabul ederler.

İnsanlık tarihinin başlangıcını oluşturan Paleolitik Çağ da insanlar doğayı hemen hemen olduğu gibi kabullenerek, onu değiştirmek için hiçbir etkinlikte bulunmayan yabanıl bir hayat yaşıyorlardı.⁴⁰ Alt Paleolitik Dönem'e ait *Homo erectusların* yaptığı aletler gösteriyor ki; bu dönemde alet yapımında taşın yanında artık çeşitli hammaddeler kullanılmış ve değişik teknikler kullanılmaya başlanmıştır. Çeşitlenen hammadde içinde kemik, boynuz ve fildişi yer almaktadır.⁴¹ Bununla beraber kemik alet yapımının doruğa ulaştığı kültürü Madalen (G.Ö. 15-10 bin yılları arasında gelişip yok olmuştur)⁴² simgeler. Bu kültürün tarihlendiği Üst Paleolitik Dönem'de dericilik ile paralel olarak kemikten yapılmış bız ve çuvaldızlar yapılmaya başlanmıştır.

Kanada'da Pleistosen Döneme tarihlendirilen Yukoon' da bulunan kemik buluntular sayesinde kemik objeleri bilim dünyasının dikkatini çekmeye başlamıştır ve kemik alet üzerine yapılan çalışmalar ve tartışmalar yoğunlaşmıştır.⁴³

Paleolitik Dönem, gerek değişen çevre koşulları gerekse alet teknolojisindeki gelişime göre Alt, Orta, Üst olmak üzere üç ana evreye ayrılmaktadır.⁴⁴

Alt Paleolitik Dönem günümüzden yaklaşık 2 milyon ile 140 bin yılları arasında yaşanmış ve insanoğlu primatlar ailesinden ayrılarak, iki ayağı üzerinde dik durabilen ve ellerini kullanarak alet üretebilen varlık haline gelmiştir.⁴⁵ Orta Paleolitik dönem ise günümüzden 140 bin yıl ile 30-40 bin yılları arasına giren bu dönemde iklim giderek kuruyup sertleşmiş, daha çok buna bağlı olarak da insanların yaşam biçimleriyle

³⁹ G. Arsebük, 1990, **İnsan ve Evrim**, s. 34-35.

⁴⁰ V. Sevin, 2003, **Eski Anadolu ve Trakya**, İstanbul, s. 32.

⁴¹ G. Arsebük, 1990, s.80-83.

⁴² A. Şenel, **İlkel Topluluktan Uygur Topluluğa** (Geçiş Aşmasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşmesi), 1995, Ankara, s. 70.

⁴³ R.E Morlan, 1972, **The Later Prehistory of Archeology of Middle Porcupine Drainage, Northern Yukoon Territory. National Museum of Man, Ottawa** s.1-10.

⁴⁴ V. Sevin, 2003, s. 32.

⁴⁵ A.g.e.

teknolojilerinde kimi farklılıklar oluşmuştur.⁴⁶ Anadolu'da bu döneme ait buluntulara Akdeniz ve Güneydoğu bölgelerinde daha sıklıkla rastlanır. En yaygın buluntu türü yongalar, yongalardan yapıma çeşitli türdeki kazıyıcı ve uçlardır. Yontma taş aletlerin yanı sıra kemik aletlerin bulunuşu insanın günlük yaşamında hammadde olarak yalnızca taşı kullanmadığını gösterir.⁴⁷ Paleolitik Çağ'ın en gelişmiş ancak en kısa evresini oluşturan Üst Paleolitik Çağ günümüzden yaklaşık olarak 30-40 bin ile 10-12 bin yılları arasında yaşanmıştır. Üst Paleolitik insanı, kemik geyik boynuzu ve fildişinden pek çok sayıda ince aletler yapmıştır; bu hammadde kullanımında görülen değişiklik daha önceki dönemlerde ender rastlanan bir durumdur.⁴⁸

Bu dönemde iklim giderek soğumuş ve iklim değişikliğine bağlı olarak insan mağara ve kaya sığınağı gibi daha korunaklı barınaklar aramaya başlamıştır. İnsanın giderek artan çevresini değiştirebilme yeteneği, taş alet yapım tekniklerinin çeşitlenmesinin yanında, hammaddeyi en ekonomik biçimde alete dönüştürebilmiştir. Bunların yanında kemik ve boynuzdan yapılan aletler çeşitlenmiştir.⁴⁹

Orta Paleolitik Dönemi Üst Paleolitik Dönemden ayıran özelliklerden biri de kullanılan hammaddenin çeşitlemesi ve değişiklik göstermesidir. O dönemde geyik ve boynuzlardan yapılan boncuklar ekonomik amaçla değilse bile toplumsal acıdan değer taşıdığı gibi, büyük olasılıkla grubun kimliğini ve bireyin toplumsal konumunu da simgeliyordu.⁵⁰

Gün geçtikçe kemik objeler arkeoloji dünyasında önemli bir yere sahip olmaya başladı. Bu zamana kadar ele geçen buluntular üzerinde detaylı araştırmalar yapılarak değerlendirilmemesine rağmen son zamanlarda kronolojik, stilistik ve teknolojik belirleyiciler olarak ta kemik objeler kullanılmıştır. Birçok araştırmacı istisnalar dışında kemik objeleri betimlemiş, kataloglamış ve çizmiş bu şekilde değerlendirmeye çalışmıştır. Fakat bu çalışmalarda yeterli olmamıştır. Zamanla kemik objeler üzerine yapılan araştırmalar çeşitlenmiş dünyanın pek çok yerinde çalışan arkeologlar kemik

⁴⁶ A.g.e., s. 33.

⁴⁷ A.g.e., s. 37.

⁴⁸ R. Lewin, 2000, **Modern İnsanın Kökeni**, s.154.

⁴⁹ V. Sevin, 2003, s. 37.

⁵⁰ R. Levin, 2000, **Modern İnsanın Kökeni**, s.182.

teknolojisini onları yapan ve kullanan, insanlar hakkındaki bilgilerimizin değişmesi için kemik objelerin araştırılmasının önemli bir nokta olduğunu fark etmiştir.⁵¹

3.3. KEMİK ALET YAPIM TEKNİKLERİ

İnsanlar ilk olarak beslenmek için avladıkları hayvanların kemiklerini ilik çıkarmak amacıyla sert bir cisimle kırarak parçalamış ve daha sonra kırılan bu kemikleri daha detaylı şekillendirerek kullanıma hazır hale getirmiştir. Bu şekillendirme sırasında çeşitli teknikler kullanan insan bu teknikleri zamanla keşfetmiş ve uygulamıştır. Hatta zamanla kullandıkları aletler üzerine çeşitli süslemeler yapmışlar ve bu süslemeler sanatsal bir ustalığa bile ulaşmıştır.

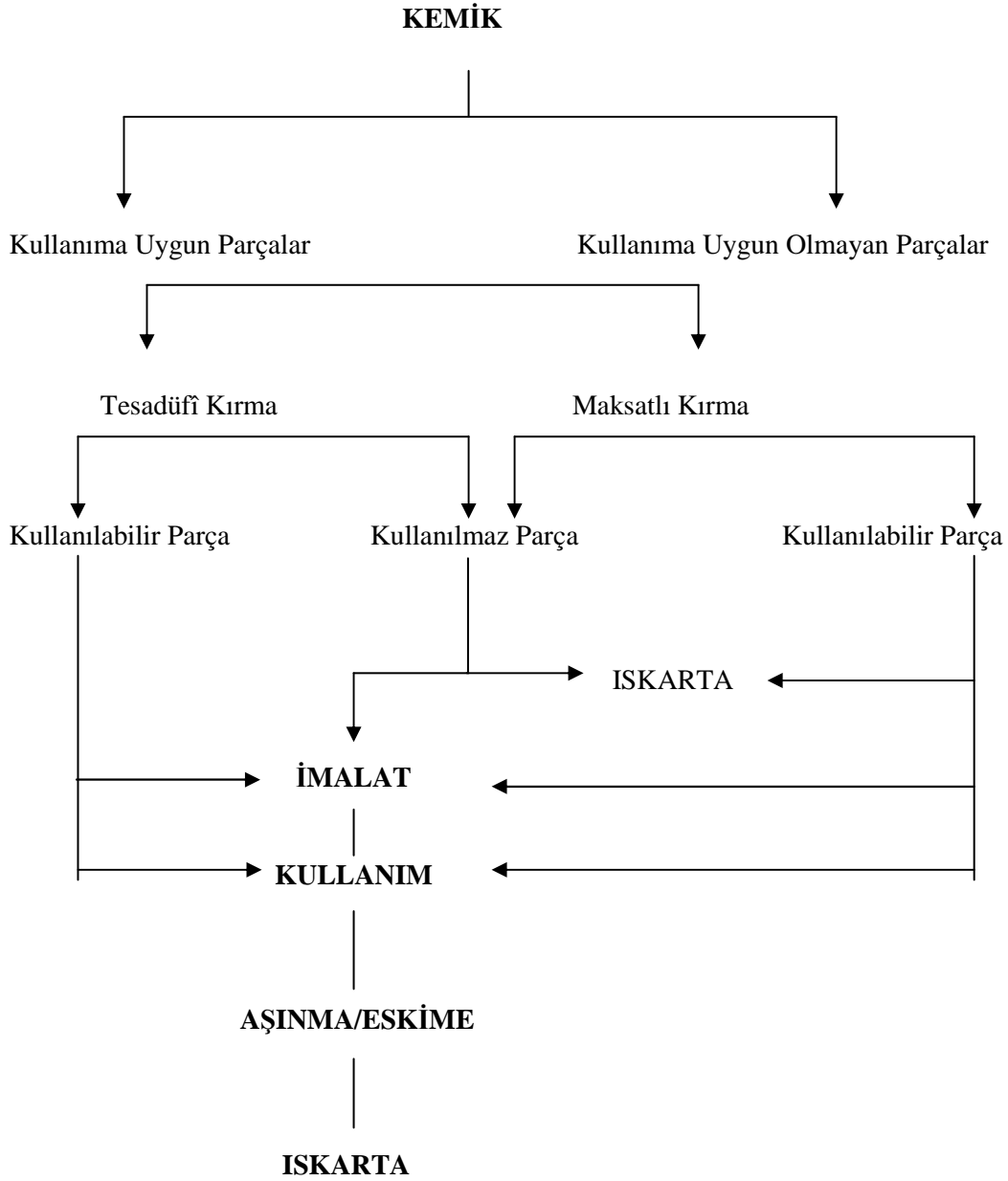
Üst Paleolitik dönemden İlk Tunç Çağı'na kadar görülen teknikler şu şekilde sıralanmıştır; vurma/ vurgu (percussion), çentikleme (notching), yontma (whittling), yiv açma (grooving), testere yöntemi ile kesme (sawing), yarma/dilme (splitting) tekniklerinin yanında direk bir alet vurarak gerçekleştirilen yongalama (flaking), tüm bu tekniklerden uygun olanı kullanıldıktan sonra kemiğin yüzeyinde oluşan pürüzleri temizlemek ve parlatma amacıyla açk (burnishig) teknikleri kullanılmış.⁵² Seyitömer Höyük kemik sapları ise incelendiğinde bu tekniklerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu tekniklerin uygulanmasına başlanmadan önce yapılan ilk işlem kemiğin üzerinde bulunan et ve sinirleri temizlemek olmalıdır. Bu işlem tamamlandıktan sonra hala yapısı gereği zaten sert olan kemik kurudukça daha sertleşeceği için Semenov ve Campananın belirttiği çoğu zaman bir süre suda bekletilerek kemiğin, boynuzun, dişin yumuşatıldığı düşünülmektedir.

Kemik alet yapım tekniklerine geçmeden önce kemiğin alet yapılacak olan kısmının çıkarılmasında izlenen aşama aşağıdaki şemada anlatılması daha sonra incelenecek olan tekniklerin anlaşılmasında kolaylık sağlayacaktır. (**Şema 1**)

⁵¹G.M.Le Moine, 1994, "Skeletal Technology in Context: An Optimistic Overview" **Crafting Bone; Skeletal Technologies Through Time and Sapaca**, A.M.Choyke, Bartosiewicz eds. BAR International Series, No; 937, England, ss. 1-7.

⁵²M.Kaya, 2002, s.52; S.A. Semenov, 1970, **Prehistoric Technology. An Experimental Study of theoldest Tools and artefacts from traces of Manufacture and Wear** (trns l M.W Thompson). Adams and Dart. Bath London, s.2.

Şema 3.1: Kemiğin alet yapılacak olan kısmının çıkarılmasında izlenen aşama⁵³.

Vurgu/Vurma; bilinçli kullanılmış bir teknik olmamasına rağmen kemiğin işlenmesinde birkaç evreyi oluşturur. Alt Paleolitik Dönemden itibaren kullanılan bir yöntemdir. Daha çok uzun kemiklerin parçalanmasında kullanılır. Sert bir zemin

⁵³ R. Lee, Lyman 1984, **Broken Bones, Bone Expediency Tools, and Bone Pseudotools: Lessons from the Blast Zone around Mount St. Helens**, Washington, s.316; M. Kaya, 2002, **Aşıklı Höyük 4 G-H- Derin Sondaj Açması Kemik Buluntuları**, s. 48.

üzerine yerleştirilen kemiğe yine sert bir cisimle taş vb. vurularak uygulanır⁵⁴ (Lev.I-Çiz.1).

Yontma; bu tekniğin daha kolay ve çabuk uygulanabilmesi için daha öncede bahsettiğimiz gibi kemik bir süre suda bekletilir. Daha sonra bir dilgi yardımı ile kemik yüzeyinden yatay hareketlerle yontular çıkartılır (Lev.I-Çiz.2).

Yivleme/Açma; Bu teknik alet teknolojisinde önemli bir gelişim olarak nitelendirilen Mezolitik Dönemde görülen mikrolit aletlerin yapımında kullanılmıştır (Lev.I-Çiz.3). Genellikle boynuzların kesiminde kullanılan bir tekniktir. Kesilmek istenen nokta üzerinde derin olmayan yatay ya da dikey yiv açılır ve bu yiv eğer yataysa kemiğin çevresini saracak şekilde olmalıdır. Daha sonra yiv açılan noktaya kuvvetle vurularak kesme işlemi tamamlanır⁵⁵(Lev.I-Çiz.4)

Kesme; kontrollü bir teknik olduğu için sık tercih edilir. Bir kemikten istenilen sayıda parça çıkarabilmek için kemik yüzeyi yatay eksen doğrultusunda (daha çok uzun kemiklerde) çepeçevre kesilir ve kesilen alandan kırılarak parçalara ayrılır⁵⁶ (Lev.II-Çiz.1).

Yarma/ Dilme; Bu teknik uygulanırken başka bir ara parça (kesici bir dilgi ya da yine kemik olabilir) kullanılır ve kemik parçalara bölünür.

Kontrollü bir teknik olmadığı için bu teknikle elde edilen tüm parçalar kullanım için uygun olmayabilir. Bu durumda kemikten ekonomik olarak faydalanılamaz⁵⁷(Lev.II-Çiz.2).

Aşındırma; yukarıda bahsedilen bütün teknikler uygulandıktan sonra bu son aşamada kemik üzerinde oluşabilecek pürüzleri temizlemek için düzgün yüzeyli bir taş yardımı ile bu teknik uygulanır. Aşındırıcı taş olarak genelde kumtaşı, süngertaşı, andezit kullanıldığı Campana tarafından belirtilmiştir. Bu teknik uygulandıktan sonra pürüzsüz bir görünüme kavuşan kemik atkuyruğu, lifli bitki sapları ile parlatılır (Lev.II-Çiz.3).

⁵⁴ A.g.e.

⁵⁵ T. Efe, 1977, Çayönü Tepesi Kemik Aletleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya ve Arkeoloji Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul, s.23.

⁵⁶ A.g.e. s.19.

⁵⁷ A.g.e. s.23.

3.4. KEMİK ALET TEKNOLOJİSİ ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN TARİHÇESİ

Prehistorik Dönem kültürlerinin anlaşılmasında önemli rol oynayan kemik, boynuz ve fildişinin hammadde olarak kullanıldığı objelerin diğer buluntulara oranla daha az dikkati çekmesi düşündürücüdür.⁵⁸ Kemik, fildişi ve boynuzdan yapılmış küçük buluntuların detaylı bir şekilde incelenmesi sadece birkaç araştırmacı tarafından yapılmıştır. Sayılı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar kemik teknolojisi hakkında bize sağlıklı bilgiler vermiştir. Bu araştırmacılar arasında Blaylock (1980), Cole Will(1984), Marrisas (1986) ve Nagy (1988), Campana (1980), Choyke (1983), MacGregor (1985), Newcomer (1974) yer almaktadır.⁵⁹

Kemik aletler üzerindeki çalışmalar nesli tükenmiş hayvanların kemikleri üzerinde bulunan izlerin fark edilmesi ile başlamıştır. Tournal'ın savunduğu düşünce olan insanların en eski çağlardan beri alet yaptığı düşüncesi arkeologlar tarafından insanın var oluşunun tam ve kesin bir evrimi olarak sunulmuştur. Bu izler incelenerek hayvanların yapabileceği izler ayrı tutularak bu izler tek tek E. Larter ve G. De Mortillet tarafından resmedilerek belgelenmiştir.⁶⁰ Bu bahsedilen buluntular üzerinde yürütülen çalışmalar o yılda kurulan Maddi Kültür Tarihi (The History of Material) için, devlet akademisinde, Tarihsel Teknoloji Laboratuar kapsamında sürdürülmeye başlandı. Bu laboratuarın kurulma amacı, aletlerin yapım teknolojilerini anlamaya yöneliktir. Bu objelerin yüzeyindeki izlerin mikroskopik, spektroskopik incelemesini yapmayı, çağdaş örnekleri ile etnolojik olarak karşılaştırmayı yeniden oluşturmayı sağlayacak bir araştırma yeri olarak düşünülmüş, fakat bu gerçekleştirilememiştir.⁶¹

P.P. Efimenko, Kostentki I'de, 1934'de üzerinde yapım izleri bulunan parlak yüzeyli kemikler çalışmak için toplanmıştır. Diğer bir araştırmacı ise H. Martin Paleolitik yerleşmelerdeki uzun kemiğin üzerindeki kullanımdan kaynaklanan izleri tespit etmiştir. Bu çalışmalarla beraber G.A. Bonch-Osmolovsky, Kiik-Koba (Kırım) mağarasında bulduğu kemik parçalarını incelediğinde Mezolitik Dönem avcılarının evcil bir köpeğin kemiklerini özellikle kestiklerini tespit etmiş bunu alet yapmak için ilk biçimlendirme kanıtı olarak sunmuştur. Bu çalışmalar kemik aletlerin incelenmesi

⁵⁸ G.M. LeMoine, 1994, s. 316.

⁵⁹ G.M. LeMoine, 1994, s. 317.

⁶⁰ L.S.B. Leakey, 1988, **İnsanın Ataları**, s. 6.; S.A. Semenov, 1970, s. 2.

⁶¹ A.g.e.s. 2-3.

yönteminin değişmesini sağlamıştır bunu ise sadece tipolojik ayırımı yapılan eserlerin ait olduğu kültürün bütün olarak anlaşılmasını engellediğini ortaya koyarak yapmıştır.⁶²

Bu çalışmalar kemik aletlerin sadece tipolojik ayırım yapılarak incelenmesinin önüne geçememiştir. Fakat 1960-1970'li yıllarda Semenov, Dauvois, Bouchud taş endüstrisi araştırmalarında kullanılan metotları kemik alet üzerinde uygulamaya başlamışlardır. Bu çalışmalar dahilinde kemiklerin şekillendirilmesinde hangi aletlerin kullanıldığı, yapım aşamalarını, kemik yüzeyindeki izlerin birbirilerinden farkları ortaya koymak ve bu çalışmalar sonucunda, bir üretim zincirinin olup olmadığını anlamak için deneysel çalışmalar ve iz analizleri yapılmaya başlanmıştır bu daha sonra yapılan araştırmalara öncülük etmiştir.⁶³

⁶² A.g.e.s.3.

⁶³ S.A. Semenov, 1970, s. 3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SEYİTÖMER HÖYÜK KEMİK SAPLARI

4.1. KEMİK SAPLAR

Sap, bir aleti elle tutmaya yarayan genel olarak ahşap ve kemikten yapılmış objelerdir.⁶⁴ İnsanlar kesme, delme, kırma vb. eylemler için işlerini daha kolay kılmak amacıyla sert, kesici vb. özellikler taşıyan aletleri tercih etmiştir. Bu özelliklerinden dolayı bir süre sonra kullanım sırasında karşılaşılabilecek zorlukların farkına varmış ve bu kesici, delici ve sert özellikler taşıyan aletlerin tutulan kısmına farklı bir materyalden sap takarak alet kullanımını ergonomik duruma getirmiştir. Dilgilerin iki yüzü ve iki tarafı keskin olduğu için, kullanılmayan alt tarafına başka bir materyalden sap takılmıştır (bkz.Çiz.8). Kalkolitik Dönemdeki bir örnekte ise taş balta boynuzun geniş olan kısmına açılan bir yuvaya yerleştirilip elde tutulması kolaylaştırmıştır (Res.3). Ahşap olan saplar günümüze kadar ulaşamamıştır fakat kemik olanları günümüze kadar korunabilmiştir.

Seyitömer Höyük kemik buluntuları, tüm buluntuların önemli bir kısmını oluşturmakla beraber 36 adeti tez konumu oluşturan kemik saplardır. Bu kemik sapların dört adeti *in-situ* halde uçlarında takılı olan bronz aletlerle birlikte ele geçmiştir.

4.2. SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE UYGULANDIĞI TESPİT EDİLEN KEMİK ALET YAPIM TEKNİKLERİ

Kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan kemikler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda kemikler üzerinde gözle görülebilen birtakım izlerle karşılaşılmıştır. Daha öncede bahsettiğimiz gibi bu incelemeler sırasında birçok kemiğin ilik çıkarmak amacıyla kırıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında bazı kemikler üzerinde bilinçli bir takım kesme, yarma, kırma vb. teknikler uygulandığı görülmüştür. ETC'ye ve OTC'ye tarihlenen çoğu boynuzdan yapılmış sapların geniş uçlarında bulunan yuvaların açılmadan önceki halleri olduğu tahmin edilen yüzeylerinin hafifçe işlenmiş olan boynuzlar bu grupta yer almaktadır. Bazı saplarda boynuzların sivri olan kısımları işlenmeden bırakılmış ana boynuzdan çıkan kısmından kesilerek tek parça haline getirilmiştir. Bu işlemler sırasında ise çok sayıda ıskarta malzeme açığa çıkmış ve bu malzeme teknikleri takip etmemizde yardımcı olmuştur (Lev.XIV-Res.2-9). Höyükte, çok sayıda kesme, kırma vb. işlemler sonucunda ortaya çıkan ıskarta malzeme

⁶⁴ Ö. Yılmaz,1999, *Esi Tunç Çağında Batı Anadolu'da Görülen Kemik Eserler*, Ankara, s.32.

vardır. Bu malzeme bize burada kemik alet yapımının evlerde basit işliklerde yapılan üretim olduğunu düşündürmektedir.

4.3. SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NDE BULUNMUŞ KEMİK SAPLARIN TİPOLOJİSİ

Seyitömer Höyüğü'nde bulunmuş kemik saplar toplam 36 adettir. Bu saplar incelendiği zaman 13,2 cm. ile 2,6 cm. arasında yükseklikleri değişmekte genişlikleri ise 2,6 cm. ile 1,2 cm. arasındadır. Kare, dikdörtgen, daire ve elips kesitli olan sapların yanında sapların dikey yarısına ait olan parçalar da mevcut olduğu için kesitleri tespit edilememiş olanları da vardır. Bu bölümde kemik saplar dönemsel olarak tiplere ayrılıp incelenmiş ve benzerleri ile karşılaştırılmıştır.

4.3.1. Erken Tunç Çağı Kemik Sapları

Bu döneme tarihlendirilen saplar toplam üç adettir ve iki tip altında incelenmiştir.

TİP 1: İki adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir

Boynuzdan yapılmış olan ve bu tip içinde incelenen sapların üzeri tamamen düzleştirilmiş, yay formunda olup geniş olan uç kısımlarında delici, kesici veya kazıyıcı olduğu tahmin edilen aletin monte edilebileceği bir yuva almaktadır (Lev.XV-Res.1, Lev.XV-Res.2).

Bu kemik saplar dolgu toprakta konteks dışında, ETÇ'ı özellikleri taşıyan seramiklerle birlikte bulunmuşlardır ve ETÇ'ı dönemine tarihlendirilmişlerdir.

TİP 2: Tek örnekle temsil edilen ve bu tip içinde incelenen sapın her iki tarafı kesilerek düzleştirilmiş, dairesel dikey delikli olup, bulunduğu kap içinde yer alan dilgilerle kullanıldığı düşünülmektedir. (Lev. XV-Res.3)

ETÇ'na ait bir mekânda taban üstünde *in-situ* halde birçok kap ortaya çıkarılmıştır. Bu kaplar arasında yer alan kapaklı kap içinde üç adet dilgi, bir adet aşık kemiği, bir adet küpe ve bir adet kemik sap bulunmuştur (bkz. Lev. XXVII-Res.1-3).

4.3.2. Orta Tunç Çağı Kemik Sapları

Bu döneme tarihlendirilen saplar toplam on beş adettir ve beş tip altında incelenmiştir.

TİP 1: Beş adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XVII-Res.1, Lev. XVI-Res.2, Lev. XVIII-Res.3, Lev. XVIII-Res.4, Lev. XIX-Res.1, Lev. XVI-Res.1). Boynuzdan yapılmış olan bu saplar yay formunda olup, sapların geniş olan uç kısımlarında aletin monte edilebileceği bir yuva yer almaktadır.

Boynuzdan yapıldığı tahmin edilen kemik sapın mevcut olan bir ucu kesilerek düzleştirilmiştir ve bu ucunda aletin monte edilebileceği kare kesitli bir yuvası vardır (Lev. XVII-Res.1). Kare kesitli ve bir ucu düzleştirilmiş kesici olarak kullanıldığı düşünülen bronz bir alet kemik sapın ucuna takılarak, bu sapın kullanımı hakkında bir fikir edinmemiz sağlanmıştır (Lev. XX-Res.3-4).

Yay gövdeli olan diğer kemik sapın ucunda aletin monte edilebileceği oval kesitli bir yuvası vardır (Lev. XVI-Res.2). Yüzeyi düzleştirilip parlatılan sapın ucuna delici olarak kullanıldığı düşünülen bronz bir alet takılarak sapın kullanımı hakkında bir fikir edinmemiz sağlanmıştır (Lev. XXIV-Res.3-4). Bu kemik sap OTÇ-B evresine tarihlendirilen teras duvarının kaldırılması sırasında bulunmuştur.

İki ucu kesilerek düzleştirilen diğer kemik sapın yüzeyi düzleştirilmeden bırakılmış ve bir ucunda bir aletin monte edilebileceği bir yuvası bulunmaktadır (Lev. XVIII-Res.3).

Yay formunda olan diğer bir örnekte yüzeyi düzleştirilmeden bırakılmış ve geniş olan ucunda bir yuva yer almaktadır. Bu yuva kırılmadan dolayı çok belirgin değildir (Lev. XVIII-Res.4).

Bir ucu doğal formunda bırakılıp diğer ucu kesilerek düzleştirilmiş olan sapın yamuk kesitli olan bu ucunda dairesel bir yuvası vardır (Lev. XIX-Res.1). Bu kemik sap OTÇ-C evresine tarihlendirilen bir fırının alt dolgusunda bulunmuştur. Büyükkale 1 katmanında ortaya çıkarılan ve Geç Hitit-Frig Dönemine tarihlendirilen kemik sap ile form açısından benzerlik gösterir.⁶⁵

⁶⁵ Boehmer, M.Rainer, **Die Kleinfunde von Boğazköy Aus den Grabungskampagnen**, 1931-1939 und 1952-1969, 1972, Berlin, s.188, tafel LXVIII 1895-1918, 1907.

Bir diğerkemik sapın iki ucu da kesilerek düzleştirilmiştir. Dar ucunda dörtgen kesitli bir yuvası vardır. Yüzeyi kesilerek hafif düzleştirilmiştir (Lev.XVI-Res.1). Bu kemik sap OTÇ-A evresine tarihlendirilen mekân içinde, mekânın tabanı üstünde yer alan potanın yanında bulunmuştur. OTÇ'ı özelliğı taşıyan hayvan başlı libasyon kabı da bu mekân içinde bulunmuş ve mekânın tarihlendirilmesinde yardımcı olmuştur (bkz. Lev. XXVII-Res.1-3).

TİP 2: Dört adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XVIII-Res.1, Lev. XVI-Res.3, Lev. XVIII- Res.3, Lev. XVII-Res.4). Diğerkemik saplardan farklı olarak uç kısımlarında bronz kazıyıcıları ile birlikte buldukları için ayrı tip içinde incelenmiştir.

Oval kesitli olan sapın iki ucu da oyuk olup, dar olan ucunda kazıyıcı olarak kullanıldığı düşünülen dörtgen kesitli bronz bir alet vardır (Lev. XVIII-Res.1). Bu kemik sap OTÇ-C evresine ait bir mekânın doğu duvarının kaldırılması sırasında bronzdan yapılmış hançer, kazıyıcı, iğne ve ağırşaktan oluşan buluntu grubu içinden ele geçmiştir (bkz. Lev. XXX-Res.1,2).

İki ucada kesilerek düzleştirilmiş olan boynuzdan yapılmış diğerkemik sapın dar olan ucunda kazıyıcı olduğu düşünülen bronz bir alet vardır (Lev. XVI-Res.3). Bu kemik sap OTÇ-B evresine ait bir mekanın kuzeybatı köşesinde taban üzerinde toplu buluntu içinde ele geçmiştir. Bu kemik sapın yanı sıra buluntu grubu içinde bronz hançer, dirgen, balta, iğne ve deliciler yer almaktadır (bkz. Lev. XXIX-Res.1-3).

Silindir gövdeli olan ve her iki ucu da kesilerek düzeltilen kemik sapın ucunda diğerkemik iki örnekten farklı olarak, gövdesi kare kesitli olan ve uca doğru sivrilen delici olarak kullanıldığı düşünülen bronz bir alet vardır (Lev. XVIII-Res.2). Bu kemik sap OTÇ-C evresine ait bir mekânın duvarının kaldırılması sırasında duvara niş şeklinde yapılan bölmenin içinde toplu olarak ele geçen buluntu grubu ile beraber ele geçmiştir.

Diğerkemik örneklerden farklı olarak üzerinde ikişerli gruplar halinde dört adet yiv bezeme olan diğerkemik sapı iki ucu da kesilerek düzleştirilmiştir. Kemik sapın dar olan ucunda dörtgen kesitli, kazıyıcı olduğu düşünülen bronz alet yer almaktadır (Lev. XVII-Res.4). Bu kemik sap OTÇ-C evresine ait bir mekanın doğu duvarının kaldırılması sırasında bronzdan yapılmış hançer, kazıyıcı, iğne ve ağırşaktan oluşan buluntu grubu içinde ele geçmiştir (bkz. Lev. XXX-Res.1,2).

TİP 3: İki adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XVII-Res.3, Lev. XVI- Res.4).

Bir ucu düzleştirilip diğer ucu doğal formunda bırakılmış olan kemik sapın dar ucundan aletin takılabileceği dairesel kesitli bir yuva yer almaktadır. Bu sapın üzerinde düzensizce atılmış yivler bulunmaktadır. (Lev. XVII-Res.3) Kullanım amacı hakkında bize bilgi vermesi için ucuna bronzdan delici bir alet takılmıştır. Bu şekilde sapın diğer uç kısmının avuç ortasına denk gelmesi kullanımını ergonomik duruma getirmiştir (Lev. XXIV-Res.1-2). Bu kemik sap OTÇ'ına tarihlendirilen bir mekânın kuzey duvarının kaldırılması sırasında bulunmuştur ve OTÇ-C evresine tarihlendirilmiştir.

Diğer sapın ise geniş olan uç kısmına yakın yerde kemiğin doğal formundan kaynaklanan bir boğum yer alır bu ucunda kapak diye tanımlayabileceğimiz ayrı bir kemik parçası bulunmaktadır ve bu parçanın yani kapağın kullanım amacı belirlenememiştir (Lev. XVI-Res.4).

TİP 4: Tek bir kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XVII-Res.2).

Bir ucu 'U' şeklinde olan kemik sapın gövdesi kesilerek düzleştirilmiş ve yan yüzler oluşturulmuştur. Dar olan diğer ucunda dairesel kesitli bir yuva vardır. Bu sapın 'U' şeklinde olan uç kısmı beklide sapın daha kolay tutulmasını sağlamak için yapılmış olabilir.

TİP 5: Tek bir kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XV-Res.4).

Boynuz dokusu tamamen korunan, bir ucu boynuzun doğal formunda bırakılan sapın diğer ucunda dairesel kesitli bir yuva yer almaktadır. Bu kemik sap OTÇ-A evresine tarihlendirilen bir mekanın duvarlarının kaldırılması sırasında ele geçmiştir.

4.3.3. Akhaemenid Dönem Kemik Saplari

Bu döneme tarihlendirilen saplar toplam on üç adettir ve beş tip altında incelenmiştir.

TİP 1: Beş adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XIX-Res.4, Lev. XX-Res.1, Lev. XXI-Res.2, Lev. XXI-Res.3, Lev. XXII-Res.1). Bu tip içinde yer alan

kemik saplar dörtgen kesitli olup dört yüzlüdür. Bir ucu düzleştirilmiş olan bu sapların diğer ucunda kule burcu diye tanımlayabileceğimiz çıkıntılar vardır.

Kareye yakın formda olan ve dairesel kesitli bir deliği bulunan sapın her iki ucu da açıktır. Bir ucunda dört adet kule biçimli çıkıntısı bulunan sapın diğer ucu kesilerek düzleştirilmiştir ve bu ucunda yine kemikten bir pim bulunmaktadır. Bu kemik pim sapın uç kısmına takılan aleti sabitlemek için yapıldığı düşünülmektedir. Dört yüzünde de tek merkezli daireler bezeme motifi olarak kullanılmıştır (Lev. XIX. Res. 4). Bu kemik sap Akhaemnid Dönemin A evresine tarihlendirilen bastionun yanından ele geçmiştir (bkz. Lev. XXXI-Res.1).

Benzerleri; 1984 yılında Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı'nda yapılan çalışmalarda höyüğün güney yamacında Sumer ve Obeyd evresi tabakalarında Demir Çağı yapı katında kemik saplı, ucu bakır ve tunçtan yapılmış bir alet bulunmuştur. Bu aletin kemik sapı, hem form hem de bezeme açısından Tip 1 içinde incelenen saplar ile benzerlik göstermesi açısından dikkat çekicidir. Ayrıca bu şekilde bulunması yani metal bir aletle bulunması bu objelerin sap olarak kullanıldığını göstermektedir⁶⁶ (Lev. XIX. Res.5).

Kare formda olan kemik sapın bir ucu yine bir önceki örnekte olduğu gibi kesilerek düzleştirilmiş, diğer ucunda da kule burcu şeklinde çıkıntıları bulunmaktadır. İki yüzünde gövdeyi ortadan kesen bir yiv üzerine sırayla tek merkezli daire motifi yerleştirilmiştir (Lev. XX-Res. 1).

Benzerleri; 2001 yılında Şarhöyük'ün batı yamacın da yapılan çalışmalar sırasında Hellenistik Döneme tarihlendirilen mask kabartmalı Attika malı bir çömleğe ait kulp parçasıyla beraber bulunan dört yüzlü bitkisel motifli kemik sap form açısından benzerlik göstermektedir⁶⁷(Lev. XX-Res. 2).

Oval dikey delikli olan diğer bir kemik sap dört yüzlüdür. Tek merkezli daire motifi dört yüzde farklı düzenlemiştir. Kenarlarda ise balık kılıcı şeklinde düzensiz yapılmış yiv bezeme yer almaktadır (Lev. XXI-Res. 2). Bu kemik sap Akhaemenid

⁶⁶ U. Esin, S. Harmankaya 1986, **1984 Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı**, VII. KST , Lev. IX .84-32, s.58.

⁶⁷ M. Darga, T.,H.,Sivas, **2001 Yılı Şarhöyük/Dorylaion Kazısı ve Karatuzla Nekropolü Temizlik Çalışmaları**, 24. KST II, res. 8, Ankara, s.47.

Dönem A evresine tarihlendirilen mekanın taban altından M.Ö. 375-350 tarihli Attika seramikleri ile birlikte bulunmuştur (bkz. Lev. XXXII-Res.1-2).

Diğer bir örnekte ise kare kesitli, dairesel delikli olan sapın dört yüzü düzeltilmiş fakat bezeme motifi yapılmamıştır. Kemik sapın iki yüzünde alt ucundan başlayan derin çatlaklar vardır. Bu sapın işleme sırasında üzerinde oluşan çatlaklar nedeniyle yapımının tamamlanmadığını beklide bu nedenle bezeme yapılmadığı düşünülmektedir. Kemik sapın üzerinde oluşan çatlaklara rağmen kullanıldığı, içinde gözle görülebilen başka bir malzemedan yapılmış materyale ait kalıntılar yardımı ile söylemek mümkündür (Lev. XXI-Res.3).

Dörtgen gövdeli olan kemik sapın dört yüzü de bezemelidir. İki yüzünde tek merkezli daireler bezeme motifi olarak kullanılırken diğer iki yüzünde sadece çizi bezeme motifi kullanılmıştır (Lev. XXII-Res.1).

Benzerleri; Maşat Höyük'te bulunmuş ve Hellenistik Döneme tarihlendirilmiş kemik sap ile üzerindeki bezeme ve form açısından birebir benzerlik göstermektedir⁶⁸ (Lev. XXII-Res.2).

TİP 2: Üç adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XX-Res.5, Lev.XX-Res.3, Lev.XIX-Res.3). Dairesel kesitli ve silindirik gövdeli olması bu tip içinde incelenen sapların özelliğidir.

Mevcut olan bir ucu kesilerek düzleştirilen kemik sapın üzerinde tek merkezli daireler bezeme motifi olarak kullanılmıştır(Lev.XX-Res.5). Bu kemik sap Akhaemenid Dönemin A evresine ait sur duvarının kaldırılmasından sonra açığa çıkarılan ve Akhaemenid Dönemin B evresin tarihlendirilen bir mekânın batı duvarında bulunmuştur (bkz. Lev. XXXI-Res.2).

Benzerleri; Alişar Höyük'te bulunan bir kemik sap ile form ve bezeme açısından birebir benzemektedir⁶⁹ (Lev. XX-Res.6).

Silindirik gövdeli olan kemik sapın iki ucu da kesilerek düzleştirilmiştir. Daire kesitli olan gövdesinin bir kısmı kesilerek düz bir yüzey oluşturulmuştur. Kemik sapın

⁶⁸ T. Özgüç, 1982, **Maşathöyük II, Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi. A Hittite Center Northeast of Boğazköy.** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Lev.-Pl.61, Ankara, s.66.

⁶⁹ R. Oğuz, 1938, **Anadolu Arkeologya Tarihinde Alişar Hafriyatı,** Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi 1, İstanbul, şekil. 57, s.60.

yüzeyi tamamen birbirine paralel yivlerden oluşan boğumlarla kaplanmıştır (Lev. XX-Res.1).

Silindir gövdeli olan diğer bir kemik sapın iki ucu da kesilerek düzleştirilmiştir. Bir ucunda dıştan içe doğru açılmaya çalışılan bir delik bulunmaktadır. Kemik sapın içinde bulunan kahverenginde kalıntılar incelendiğinde, demir olduğu tespit edilen bu parçaların kemik sapın ucunda yer alan alete ait olduğu düşünülmektedir (Lev. XIX-Res.3).

TİP 3: Bir adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev.XIX-Res.2).

İki ucu kesilerek düzleştirilen sapın dar ucunda dairesel bir yuva bulunmaktadır. Daha önceki örneklerde de olduğu gibi kemik sapın ucuna delici olarak kullanıldığı düşünülen bronz bir alet takılmış ve sapın kullanımı hakkında bilgi edinmemiz sağlanmıştır (bkz.Lev. XXV-Res.1-2). Bu kemik sap Akhaemenid Dönem'in B evresine tarihlendirilen tahribat çukuru içinden ele geçmiştir.

TİP 4: İki adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XX-Res.4, Lev. XXI-Res.1).

İki ucu kesilerek düzleştirilen sapın diğer tiplerde farklı olarak kule burcu şeklinde çıkıntıları yoktur. Üzerinde bezeme motifi olarak sadece çizi bezeme kullanılmıştır. Kırık olarak bulunan bir kısmı eksik olan sapın iç kısmında yine ait olduğu metal alete ait izleri görmek mümkündür (Lev. XX-Res.4).

Kare kesitli olan ve iki ucu da kesilerek düzleştirilen sapın diğer örnekten farklı olarak üzerinde bezeme motifi olarak konsantrik daireler kullanılmıştır (Lev. XXI-Res.1).

TİP 5: Tek bir kemik sap bu tip içinde incelenmiştir.

Bir ucu ve yan yüzü kırık olan kemik sapın mevcut olan ucunda kule burcu şeklinde çıkıntısı bulunmaktadır. Dörtgen kesitli olan sapın üzerin de bezeme motifi olarak konsantrik daireler kullanılmıştır (Lev. XXI-Res.4).

4.3.4. Hellenistik Dönem Kemik Sapları

Bu döneme tarihlendirilen saplar toplam yedi adettir ve üç tip altında incelenmiştir.

TİP 1: Üç adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XXII-Res.3, Lev. XXII-Res. 4, Lev. XXIII-Res.2). Dörtgen gövdeli, bir ucu kesilerek düzleştirilmiş olan kemik sapların diğer ucunda kule burcu şeklinde çıkıntıları vardır. Bezeme motifi olarak tek merkezli daireler kullanılmıştır.

Bir örnekte sapın dikey yarısına ait olan parçanın üzerinde tek merkezli daireler gelişi güzel kemik sapın yüzeyine gelişi güzel yerleştirilmiştir. Yüzeyinde kemik dokusu belli olmaktadır (Lev. XXII- Res.3). Bu kemik sap aynı zamanda ele geçen ve M.Ö. 336-323'e tarihlendirilen bronz sikke ile birlikte bulunmuştur (Lev. XXII-Res.3).

Diğer bir örnekte kemik sapın bir ucunda bulunan kule burcu şeklindeki çıkıntının üzerinde de bezeme motifi kullanılmıştır. Kemik sapın yüzeyi iki sıra derin yiv ile sınırlandırılmıştır (Lev. XXII-Res.4).

Bu örnek diğer kemik saplardan farklıdır. Bir ucu açık olan kemik sapın diğer ucu kapalıdır. Bu ucunda kemik dokusu belli olduğundan sapın yapımında kullanılan kemiğin eklem yerine yakın bir yerden olduğu düşünülmektedir. Kemik sapın üzerinde bezeme motifi olarak hem tek merkezli daireler hem de bitki motifi kullanılmıştır. Diğer örneklere göre daha özenli işlenmiş olan bu sapın özel kullanım alanı olduğu düşünülmektedir (Lev. XXIII-Res.2).

TİP 2: İki Adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XXIII-Res.1, Lev. XXII-Res.5). Dikdörtgen kesitli olan kemik sapların gövdeleri bir uçtan bir uca doğru daralmaktadır.

Bu örnekte kemik sapın iki ucu kesilerek düzleştirilmiştir. Geniş olan yüzünde yiv bezeme kullanılmış yan yüzlerde ise konsantrik daireler bezeme motifi olarak kullanılmıştır. Alishar höyükte bulunan kemik sap ile form olarak benzerdir⁷⁰. Bu

⁷⁰ H. Henning Von Der Osten, 1937, **The Alishar Hüyük**, Seasons of 1930-32, Part II, fig.489-e.1583, Chicago, s. 434.

kemik sapın Alişar höyük teki benzerinden farklı olarak kule burcu şeklinde çıkıntısı yoktur (Lev. XXIII-Res.1)

Diğer bir örnekte ise kemik sapın iki ucunda da kule burcu şeklinde çıkıntıları vardır. Üzerinde sadece yiv bezeme bulunan bu kemik sapın bir ucunda bulunan burçlar üzerinde yiv bezeme bulunmaktadır (Lev. XXIII-Res.1).

TİP 3: İki adet kemik sap bu tip içinde incelenmiştir (Lev. XXIII-Res.3, Lev.XXIII-Res.4). Kemik sapların dikey yarısında ait parçalardır. Daire kesitli olan bu sapların yüzeyleri tamamen yatay yivlerle bezenmiştir.

Bu sapların kullanımını hakkında bilgi vermek için bronz bir hançer üzerinde bir denem yapılmıştır. Kemik sapın uç kısmında yakın bir yerde olan deliğin sapın obje üzerine sabitlemek için kullanıldığı düşünülmüştür (bkz.Lev . XXVI-Res.3-4).

4.4. SAPLAR ÜZERİNDE GÖRÜLEN BEZEME MOTİFLERİ

4.4.1. Konsantrik Daire ve Tek Merkezli Daire Motifi

Genel olarak incelendiğinde bu motifin kullanımını O.T.Ç'dan Roma Dönemi'ne kadar yayılım göstermektedir. Metropolis kazısında Roma Dönemi'ne tarihlenen zar üzerindeki tek merkezli bezeme motifi saplar üzerindeki bezeme motifleri ile benzerdir.⁷¹

Eleusis yerleşmesinde yapılan çalışmalarda Helenistik Dönem'e tarihlenen bir mezar içinde çok sayıda buluntu ele geçmiştir ve bu buluntular içinde Seyitömer Höyük kemik saplar üzerinde bulunan konsantrik daire motifi olarak kullanılmış yine aynı döneme tarihlenen Seyitömer kemik objeleri ile benzerlik gösterir. Kırık halde bulunan bu objenin dikdörtgen şeklinde kaplama plakası olarak kullanıldığı düşünülmektedir.⁷²

Kültepe Kaniş'te I b tabakasında bulunan ve atölye olarak tanımlanan mimari koplekste bulunan kemik objeler üzerinde, Seyitömer Höyük Sapları üzerindeki bezeme motiflerinin benzerliği önemli ölçüde dikkat çekmektedir. O.T.Ç'na tarihlenen Konya Karahöyük'te bulunan kaplama levhası olarak kullanıldığı düşünülen ve üzerinde

⁷¹ R. Ö. Meriç, A. K. Meriç, A.E., S. Aybek, E.Güngör, 2005, 2005 Yılı Metropolis Kazıları, **28 KST, cilt 2**, Ankara, Res. 6.s.256.

⁷² E.G. Mylonas, 1932, **Eleusis in the Bronze Age**, Res. 14, s.116.

konsantrik daire bezemeler olan kemik objeler bezeme açısından Seyitömer Höyük kemik sapları ile benzerdir.⁷³ Asur Ticaret Koloni Çağı'na tarihlenen Yozgat'ta bulunan Çadır Höyük'teki kemik kaplama levha üzerindeki bezeme motifi ile benzerlik gösterir.⁷⁴ Alishar Höyüğü'nün Hitit tabakasında kemik objeler arasında yer alan kaplama levhaları üzerinde aynı bezeme motifini görmek mümkündür.⁷⁵ Boğazköy IV. Tabakasında bulunan kemik objeler üzerinde de bu objeler arasında pyxis kapakları kaplama levhaları mobilya parçaları yer alır.⁷⁶

Frig ve Hellenistik döneme tarihlenen saplar üzerinde görülen bu bezeme motifi Seyitömer Höyükte E.T.Ç'dan Helenistik döneme kadar kemik objeler üzerinde sık görülür. Bu eserler arasında zar, kaplama levhaları ve kullanım amacı tam olarak belirlenemeyen objeler yer alır. Ayrıca Saplar üzerinde görülen bu bezeme motifi bazen dört yüzlü olan kemik sapların her yüzünde farklı şekilde düzenlenmiş her yüzünde ayrı kompozisyon oluşturulmuştur (Lev. XX-Res.5, Lev.XIX-Res.4, Lev.XX-Res.1, Lev.XXI-Res.2, Lev.XIX-Res.3, Lev.XXI-Res.1, Lev.XXI-Res.4, Lev.XXII-Res.1, Lev.XXII-Res.3, Lev.XXII-Res. 4, Lev. XXII-Res.5,Lev. XXIII, Res.2).

4.4.2. Bitki Bezeme

Bu motif, ortada bir çizgi ve bu çizginin yanlarına atılan yatay yivlerle oluşturulmuş stilize bir bitki motifidir.

Daire kesitli olan bir kemik sapın üzerinde çizgi ile yapılmış bitki motifi vardır. Bu kemik sapın yüzeyinde yer alan çizginin yanlarına atılan yatay çizgilerle yapraklı bir bitki oluşturulmuştur (Lev. XIX-Res.3)

Diğer bir örnekte ise kemik sapın iki yüzü tek merkezli dairelerle bezenmiş, diğer iki yüzü ise ağaç motifi ile bezenmiştir. Sapın alt kısmında bulunan ikinci yivden başlayan çatlak kemik sapın uç kısmında doğru devam eder ve üst kısımda ikinci yivde son bulur. Bu çatlak kemiği işleme sırasında olduğu için bunu işleyen usta tarafından

⁷³ S. Alp, 1980, Konya Karahöyük Kazısı 1979 Çalışmaları, **II.KST**, Lev. XXXV-Res.2, s. 134.

⁷⁴ S.M. Paley, The Excavation at Çadır Höyük, **28. KST -I**, 2007. Res. 9b, Ankara, s. 526.

⁷⁵ R.Oğuz, 1938, **Anadolu Arkeologya Tarihinde Alishar Hafriyatı**, Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, İstanbul, şekil. 42 (a)-D, s. 51.

⁷⁶ M.R.Boehmer, 1972, **Die Kleinfunde von Boğazköy Aus den Grabungskampagnen**, 1931-1939 und 1952-1969, Berlin. s. 186, Lev. LXVII 1893-1894, s. 192, Lev. LXX 1981-1984 -1985. s. 193, Lev. LXXI 1999-1999 A-1999 B, s. 195, Lev.LXXII 2023-2024.

değerlendirerek çatlağın iki tarafına atılan düzensiz yivlerle bitki motifi oluşturulmuştur (Lev. XXIII-Res.2).

4.4.3. Yiv Bezeme

Bu bezeme motifi ile genelde sapların alt ve üst sınırını belirlemek için kullanılmıştır (Lev. XX-Res.4, Lev. XX-Res. 5, Lev.XX-Res. 1, Lev. XXI-Res.4)

Bir örnekte kemik sapın uç kısmında sarmal şekilde yapılmış ve beş sırada bitirilen yiv bezemeyi tek merkezli daireler takip eder (Lev. XX-Res.5).

Bu bezeme diğer bir örnekte ise kemik sapın alt ve üst sınırında iki sıra halinde görülür (Lev. XX-Res.4).

Diğer bir kemik sap üzerinde bu bezeme motifi kemik sapın hem alt ve üst sınırında hem de kemik sap yüzeyinin iki panele bölmek için kullanılmıştır (Lev. XXI-Res.1).

Bu bezeme başka bir kemik sapın bir ucunda yedi sıra halinde görülür. Aynı zaman da kemik sapın üzerinde konsantirik daire bezeme motifide kullanılmıştır (Lev. XXI-Res.4).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Paleolitik dönemden itibaren hammadde olarak kullanılan kemik her dönemde çok tercih edilen bir malzeme olmuştur. İnsan kemikten çeşitli süs eşyaları, kaplama levhaları, oyun pulları, kutular, bızlar vb. objeler yapmış ve bu çeşitliliği zamanla artırmıştır.

Seyitömer Höyüğü'nde Bulunmuş Kemik Saplar adlı tez konumda ise incelenen kullanım amaçları sap olarak düşünülen ve benzerleri ile karşılaştırılarak doğrulanan bu düşünce çerçevesinde incelenen toplam 36 adet kemik sap vardır. Bu sapların 3 adeti ETÇ III'e , 3 adeti O.T.Ç.-A'ya, 3 adeti O.T.Ç.-B'ye, 9 adeti O.T.Ç.-C'ye, 2 adeti Akhaemenid III.B'ye (M.Ö.5. yy.), 4 adeti Akhaemenid III.A – (M.Ö.4 yy.), 7 adeti Hellenistik Döneme tarihlendirilmiştir.

Erken Tunç Çağ'ından Hellenistik Döneme kadar görülen kemik sapların erken döneme ait olanları çoğunlukla boynuzda yapılmış olup basit bir işleme söz konusudur. Sadece kullanılabilirlik göz önünde bulundurulup işlenmiştir. Geç dönemde ise sanatsal boyut öne çıkmış ve bezemeli saplar görülmeye başlanmıştır.

Tezimin asıl amacı olan kemik sapların Seyitömer Höyük stratigrafisindeki yerinin tespiti, tarihlendirilmesi beraberinde çıkan ve dönem özelliklerini yansıtan buluntular, mimari kalıntılar yardımı ile mümkün olmuştur.

Genel olarak yapılan değerlendirmede Erken ve Orta Tunç Çağı'na tarihlenen saplar da boynuzun yay formu değerlendirilmiş ve geniş olan kısmına bir yuva açılmış ve bu fazla derin olmayan bu yuvalara yerleştirilen aletlerin sabitlemek için bitki lifi veya ip bağdaştırıcı olarak kullanılmış olabilir.

Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilen ve ucunda metal kazıyıcı ve delici ile birlikte *in-situ* halde bulunan kemik sapların çeşitli kazıyıcı, hançer, delici ve mızrak ucu ile birlikte toplu olarak ele geçmesi ve hepsinin duvar altı yada taban üstünde bulunması bu mekanda yaşayan bir ustaya ait malzeme çantasının aletleri olduğunu düşündürmektedir.

Akhaemenid ve Hellenistik Döneme tarihlendirilen saplar ise daha sanatsal boyutta işlenmiş ve günlük kullanım dışında özel kullanımı alanı olduğu düşünülmüştür. Fakat belli bir kontekst içinde ele geçmemiş olmamaları ve Anadolu'daki az sayıda

örneklerinin ise sap olarak adlandırılması kullanım amacı tespitini güçleştirmiştir. Bu tez kapsamında sap olarak değerlendirilen ve genellikle geç dönemde görülen bu sapların kullanım alanının başka olması muhtemeldir.

KATALOG

ERKEN TUNÇ ÇAĞI

TİP 1:

1. Envanter No: SÖ'10 / 1442

Resim-Çizim No: Lev.XV-Res.1-Lev.III-Çiz.1

Tabaka: ETÇ III / V-A **Plankare:** K-12 **Kasa No:** Y.1076

Buluntu Durumu: Plankarenin güneyi seviye inme çalışması

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 9,7 cm Gen; 2,6 cm

Tanım; Uç kısımları kesilerek düzleştirilmiş dairesel kesitli yay gövdelidir. Geniş olan uçta bir sıra derin yiv yer almaktadır. Her iki uç kısımda da dikey dairesel deliklidir. Yüzeyi kireçlenmiş ve çatlaklar vardır. Tamdır.

2. Envanter No: SÖ'10 / 1442

Resim-Çizim No: Lev.XV-Res.2- Lev.III-Çiz.2

Tabaka: ETÇ III / V-A **Plankare:** H-14 **Kasa No:** K.1075

Buluntu Durumu: Plankarenin güneydoğusu

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 9.4 cm Gen; 2.6 cm

Tanım; Bir ucu sivriltilmiş, diğer uca doğru genişleyen dairesel kesitli hafif yay biçiminde formda gövdelidir. Diğer uç kısım ise kenarlarından kesilerek hafif düzleştirilerek oval kesitli olup orta kısmında aletin yerleştirileceği dörtgen kesitli bir yuva vardır. Yuva çevresinde boynuz dokusu görülmektedir.

TİP 2:

1. Envanter No: SÖ'10 / 1091

Resim-Çizim No: Lev.XV-Res.3-Lev.III-Çiz.3

Tabaka: ETÇ III / V-A **Plankare:** H-9 **Kasa No:** H.86 (BH) 59

Buluntu Durumu: 3 nolu mekânın güneydoğusu H.86 (Ü) 23 nolu kabın içinden çıkan malzeme

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 9.4 cm Gen; 2.6 cm

Tanım; Dairesel sap delikli hafif yay formundadır. Kemiğin iki ucu da kesilerek düzleştirilmiştir. Yanmadan dolayı siyah renktedir. Tamdır.

ORTA TUNÇ ÇAĞI

TİP 1:

1.Envanter No: SÖ'10 / 1681

Resim-Çizim No: Lev.XVII-Res.1-Lev.V-Çiz.1

Tabaka: OTÇ / IV-C **Plankare:** H-9 **Kasa No:** H.1681 a

Buluntu Durumu: Plankarenin güneyi seviye inme çalışması

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 5.1 cm Çap; 1.9 cm

Tanım; Bir ucu kesilerek düzeltilmiş, yaklaşık dairesel kesitli gövdeli çok yüzlüdür. Kesilerek düzeltilen uçta kare kesitli yuva bulunmaktadır. Yüzeyi kesilerek düzletilmiştir. Yarısı kırık ve noksandır.

2.Envanter No: SÖ'10 / 2930

Resim-Çizim No: Lev.XVIII-Res.4-Lev.VI.Res.3

Tabaka: OTÇ / IV-C **Plankare:** L-11 **Kasa No:** V.1761a

Buluntu Durumu: Plankarenin doğusu

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 4.7 cm Çap; 1.8 cm

Tanım; Uca doğru daralan ve boynuzun doğal formunda oval kesitli yay formulu, küt uçludur. Geniş olan ucunda kırık ve noksanı vardır. Bu ucunda dikey bir yuvası vardır. Fakat bu yuva kırılmalardan dolayı çok belirgin değildir. Yüzeyinde doğal boynuz dokusu korunmuştur Tüme yakındır.

3.Envanter No: SÖ'10 / 2951

Resim-Çizim No: Lev.XIX-Res.1-Lev.VII-Çiz.1

Tabaka: OTÇ / IV-C **Plankare:** G-14 **Kasa No:** K.1005- b

Buluntu Durumu: 2 nolu fırın alt dolgusu

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 17.2cmGen;2.8 cm

Tanım; Bir ucu doğal bırakılmış sivri dairesel kesitli diğer uca doğru genişleyen üç yüzü kesilerek düzleştirilmiş yamuk kesitli ve bu ucunda dairesel yuva olan yay formda gövdelidir. Yüzeyinde doğal boynuz dokusu görülmektedir. Tamdır.

4.Envanter No: SÖ'09 /1117

Resim-Çizim No: Lev. XVI-Res.2-Lev.IV Çiz.2

Tabaka: OTÇ / IV-B **Plankare:** L-9 **Kasa No:** U.884

Buluntu Durumu: Teras duvarının kaldırılması

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 9.2 cm Çap; 1.7 cm

Tanım; Dairesel kesitli yay gövdelidir. Bir uçta derin oval kesitli yuvası vardır. Delik kısmına yakın yerde kesme izleri görülmektedir. Yüzeyi parlatılmış olup yer yer kemik dokusu belli olmaktadır. Kırık ve noksanı vardır. Tamdır.

5.Envanter No: SÖ'08/1800

Resim-Çizim No: Lev. XVI-Res.1-Lev.IV-Çiz.1

Tabaka: OTÇ / IV-A **Plankare:** K-9 **Kasa No:** U.684

Buluntu Durumu: Plankarenin kuzeybatısı 3 nolu taban üzeri malzemesi

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 11.6 cm Çap; 12.2 cm

Tanım; Uç kısımları kesilerek düzeltilmiş, dairesel kesitli yay gövdelidir. Geniş uçta dörtgen kesitli yuva vardır. Yüzeyi yer yer kesilerek düzeltilmiş ve kireçlenmeler vardır. Tamdır.

6.Envanter No: SÖ' 10/2931

Resim-Çizim No: Lev.XVII-Res.3-

Tabaka: OTÇ / IV-C **Plankare:** L.13 **Kasa No:** Y.966 a

Buluntu Durumu: Plankarenin güneydoğusu seviye inme çalışması

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 8.2 cm Gen; 2.3 cm

Tanım; Her iki ucu kesilerek düzeltilmeye çalışılmış, Bir ucunda dikey bir yuvası bulunan hafif yay şeklinde yaklaşık oval kesitli uzun gövdelidir. Boynuzun doğal dokusu belirgindir. Kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

TİP 2:

1.Envanter No: SÖ' 10/2601

Resim-Çizim No: Lev. XVII-Res.1-Lev.VI-Çiz.1

Tabaka: OTÇ .IV-C **Plankare:** M-9 **Kasa No:** CC.275-A

Buluntu Durumu: Plankarenin güneydoğusu 3 nolu mekânın doğu duvarının kaldırılması

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi deposu

Ölçüler: Uz; 10.2 cm Gen; 3x1,9 cm Kal; 1.9 cm **Bronz Alet:** Uz; 3.6 cm

Gen; 1.15x0.8 cm Kal; 0.2 cm

Tanım; Bir uçtan diğer uca doğru daralan oval kesitli uzun oval gövdeli sapın her iki ucu oyuk olup bir ucuna yassı dörtgen kesitli uca doğru genişleyen uzun dörtgen gövdeli bronz kazıyıcı takılmıştır. Parçalar halinde bulunmuş yapılandırılmıştır. Kazıyıcı korozyonlu halde bulunup temizlenmiş ve küçük noksanları vardır. Tamdır. Yanmıştır.

2. Envanter No: SÖ' 10/3253

Resim-Çizim No: Lev.XVIII-Res.2-Lev.VI-Çiz.2

Tabaka: OTÇ .IV-C **Plankare:** K-9 **Kasa No:** U.1288-G

Buluntu Durumu: Plankarenin kuzeydoğusu 8 nolu mekânın güney duvarının kaldırılması

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi deposu

Ölçüler: Uz; 12.2 cm Gen; 3 cm Kal; 2.2 cm **Bronz Alet:** Uz; 4 cm Gen; 1 cm Kal; 0.2 cm

Tanım; dairesel kesitli silindir gövdelidir. Alt ve üst ucu kesilerek düzleştirilmiş üst ucuna uca doğru incen bronz bir alet takılmıştır. Zamanla alet üzerinde oluşan korozyondan dolayı çatlamlar oluşmuştur. Alt kısmında kırıklar mevcut olup noksanı vardır.

3. Envanter No: SÖ'10 / 683

Resim-Çizim No: Lev.XVI-Res.3-Lev.IV-Çiz-3

Tabaka: OTÇ IV-B **Plankare:** H-15 **Kasa No:** K-954-J

Buluntu Durumu: Plankarenin batısı 1 nolu mekanın kuzeybatı köşesi taban üstü IV-B tabakası

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi deposu

Ölçüler: Uz; 8.9 cm Çap; 1.8-2 cm Bronz Alet; Kal; 0.2 cm, Gen;1.2x1.7cm, Uz; 7,5 cm

Tanım; Dikdörtgen kesitli, uzun uca doğru genişleyen yassı dikdörtgenimsi gövdelidir. Her iki ucu kesilerek düzeltilmiştir. Sap başlangıcı kalın, uca doğru hafif incelen oval kesitli gövdelidir. Parçalı halde bulunmuş yapıştırılmıştır. Sap kısmında yanıklar görülmektedir. Ucuna takılan bronz aletin uc kısmı korozyondan dolayı patlamış ikiye ayrılmış durumdadır. Tamdır.

4. Envanter No: SÖ'10 /2602

Resim-Çizim No: Lev.XVII-Res.4-Lev.Çiz.4-5

Tabaka: OTÇ.IV-C **Plankare:** M-9**Kasa No:** CC.275-B

Buluntu Durumu: Plankarenin güneydoğusu 3 nolu mekanın doğu duvarının kaldırılması

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi deposu

Ölçüler: Uz; 9.9 cm Gen; 2.3x2.8 cm Kal; 1.8 cm **Bronz Alet:** ; Uz; 7.2 cm Gen; 1.5x1.9 cm Kal; 0.25 cm

Tanım; Bir uçtan diğer uca doğru hafif daralan yassı oval kesitli uzun dörtgen gövdeli sapın gövde üzerinde birbirine paralel yatay ikişerli gruplar halinde dört adet yan yana çentik bezemelidir. Her iki ucu oyuk olan sapa bir uçtan diğer uca doğru genişleyen inceltilmiş keskin uçlu yassı dörtgen kesitli uzun gövdeli bronz alet takılmıştır. Gövde üzerinde noksanları vardır. Parçalar halinde bulunmuş yapıştırılmıştır. Bronz alet korozyonlu halde bulunmuş kısmen temizlenmiştir. Tüme yakındır.

TİP 3:

1. Envanter No: SÖ'10 / 2811

Resim-Çizim No: Lev.XVII-Res.3-Lev.V-Çiz.3

Tabaka: OTÇ.IV-C **Plankare:** K-9 **Kasa No:** U.1230

Buluntu Durumu: Plankarenin kuzeybatısı 9 nolu mekânın kuzey duvarının kaldırılması

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi deposu

Ölçüler: Uz; 7.1 cm Çap; 1.9 cm

Tanım; Tepe kısmı kemiğin doğal formunda bırakılmış, uca doğru hafif daralarak inen dairesel kesitli gövdeli, uç kısmında derin dikey dairesel deliklidir. Yüzeyinde gelişi güzel atılmış yatay yivler bulunmaktadır. Yüzeyi parlatılmış olup çatlaklar vardır. Tamdır.

2. Envanter No: SÖ'09 / 365

Resim-Çizim No: Lev. XVI-Res.4-Lev.IV-Çiz.4

Tabaka: OTÇ IV-B **Plankare:** L-10 **Kasa No:** -

Buluntu Durumu: Plankarenin doğusu dolgu

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi deposu

Ölçüler: Uz; 6,8 cm Çap; 1.6 cm

Tanım; Üst kısmında dairesel kapağı bulunan, uca doğru dairesel daralan kesitli hafif yay gövdelidir. Uç kısmında dikey açılmış derin bir yuva bulunmaktadır. Aynı

uçta dikey çatlaklar mevcuttur. Yüzeyinde kesme izleri görülür ve yüzeyi parlatılmıştır. Tamdır.

TİP 4:

1. Envanter No: : SÖ'10 / 2131

Resim-Çizim No: Lev. XVII-Res.2-Lev.V-Çiz.2

Tabaka: OTÇ IV-C **Plankare:** L-13 **Kasa No:** Y-1188

Buluntu Durumu: Plankarenin güneydoğu köşesi seviye inme çalışması

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi deposu

Ölçüler: Uz; 9.1 cm Gen; 2.6x2.9 cm, Kal; 1,8x2.2 cm

Tanım; Tepe kısmı "U" şeklinde kesilmiş dörtgen kesitlidir. Uça doğru daralan uçta oval kesitli bir yuva vardır. Uzun gövdenin yan yüzü yüzeysel kesilerek düzleştirilmiştir. Tepe kısmında ve gövdenin bir dar bir geniş yüzünde kemik dokusu görülmektedir. Tamdır.

TİP 5:

1. Envanter No: SÖ'09 /1098

Resim-Çizim No: Lev.XV-Res.4-Lev. V-Çiz.4

Tabaka: OTÇ IV-A **Plankare:** K-13 **Kasa No:** -

Buluntu Durumu: Plankarenin güneyi 1 nolu mekan 5 ve 6 nolu duvar altı dolgusu kaldırma.

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük kazı deposu

Ölçüler: Uz; 11.6 cm Çap; 12.2 cm

Tanım; Bir ucu boynuzun doğal formunda bırakılmış, dairesel kesitli gövdeli, diğer ucu kesilerek düzleştirilmiş olup, dairesel kesitli bir yuvası vardır. Yüzeyi yer yer parlatılmış olup kemik dokusu belli olmaktadır. Tamdır.

AKHAEMENİD DÖNEM

TİP 1:

1 Envanter No: SÖ'06/ 41-432

Resim-Çizim No: Lev. XIX-Res.4-Lev.VIII-Çiz.1

Tabaka: Akhaemenid III -A Tabakası 4 yy **Plankare:** G-13 **Kasa No:** -

Buluntu Durumu: Yüzey Temizliği

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Deposu

Ölçüler: Uz; 13.2cm Gen; 1.8 x 1.9 cm

Tanım; İçi boş kareye yakın formlu, bir ucu kesilerek düzleştirilmiş, diğer ucu uç kısımları yuvarlatılmış dört adet burç çıkıntısı vardır. Dört yüzlü olup, her yüzde aynı tür bezeme farklı şekillerde düzenlenmiştir. Bezemeler oyma tekniğinde yapılmış iç içe iki daireden oluşmaktadır. Birinci yüzde yan yana iki adet olmak üzere birbirine paralel dokuz sıralı; ikinci yüzde yan yana ikili ve altında ve ortada tekli olmak üzere on iki sıralı bezeme; üçüncü yüzde yan yana iki adet olmak üzere birbirine paralel devam eden sekiz sıra altında ve ortada tekli bezeme; dördüncü yüzde iki sıra yan yana ikili ve altında ortada tekli olmak üzere devam eden dokuz sıralı bezemelidir. Dördüncü yüzde iki daire arasında kalan alanda kemikten yapılmış bir pim mevcuttur. Yüzeyde yer yer aşınmalar görülmektedir. Tamdır.

2. Envanter No: SÖ'07/ 647

Resim-Çizim No: Lev. XX-Res.1-Lev.VIII.Çiz.2

Tabaka: Akhaemenid III-A 4 yy **Plankare:** L-10 **Kasa No:** U.553

Buluntu Durumu: Plankarenin yaklaşık olarak ortası, IIB Taban altı dolgu malzemesi II ile III tabaka arası

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Deposu

Ölçüler: Uz; 12.8 cm Gen; 2.4 cm

Tanım; İçi boş uzun, yaklaşık kare formlu gövdeli, yaklaşık oval deliklidir. Dört geniş yüzde, tüm gövdeyi bezemelerin arasından geçen dikey bir yiv bulunmaktadır. Gövdenin alt kısmında dört adet uçları kütleştirilmiş bacağı olup,

bunlardan ikisi mevcut, bir tanesinin yarıdan fazla noksan, diğerinin tamamı kırık ve noksandır. Yüzey yoğun parlatılmış. Yer yer alet izleri görülmektedir.

3.Envanter No: SÖ'08/ 427

Resim-Çizim No: Lev. XXI-Res.2-Lev.X-Çiz.2

Tabaka: Akhaemenid III-A 4 yy **Plankare:** I-12 **Kasa No:** P.847

Buluntu Durumu: III. Tabaka Akhaemenid Dönem(M.Ö. 500-334).M.Ö. 375-350 tarihli Attika Seramikleri ile birlikte bulunmuştur.

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Deposu

Ölçüler: Uz; 12.3 cm Gen; 2.2-1.9 cm

Tanım: Bir yanı düzleştirilmiş dört yüzlü oval gövdelidir. Uç kısımlarından biri kesilerek düzleştirilmiş, diğer uça köşelerde başlangıç kısımları mevcut devamları kırıktır dört burç çıkıntısı oluşturulmuştur. Ovalimsi dikey deliklidir. Tüm yüzeyde belirli aralılarla dikey olarak sıralanmış konsantrik daire bezeme görülmektedir. Bezeme iki dar yan yüzden birinde altı, diğerinde yedi adettir. Geniş yüzlerden biri alt ve üst uçlarında iki tane yan yana konsantrik daire arası dikey olarak yapılmış, altı konsantrik daire bezeme olup, yan kısımlarda balık kılıcı şeklinde düzensiz yiv bezeme görülür. Geniş olan diğer yüzde ise dikey yapılmış altı konsantrik dairenin alt ucunda yan yana iki adet konsantrik daire bezeme yer alır. Tüm yüzey parlatılmıştır.

4.Envanter No: SÖ'08/ 249

Resim-Çizim No: Lev. XXI-Res.3-Lev.X-Çiz.3

Tabaka: M.Ö. 5 ve 4 yy. **Plankare:** K-12 **Kasa No:** Y.218-b

Buluntu Durumu: III. Tabaka altı dolgusu

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük Kazı Deposu

Ölçüler: Uz; 10.4cm Gen; 1.8 cm

Tanım; Dört adet yüzü bulunan iç kısmı dikey silindirik formlu delikli, dış kısmı kare kesitli gövdelidir. Üst ucu düzleştirilmiş, alt ucunda içe doğru girinti yapılarak uçları yuvarlatılmış dört adet burç çıkıntısı oluşturulmuştur. Tüm yüzler işlenmeden bırakılmıştır. Yüzeylerden üçünde alt uçtan gövdeye doğru devam eden derin çatlaklar görülmektedir. Burç yükseltilerinde aşınmalar vardır. Tamdır.

5.Envanter No: SÖ'08/ 997

Resim-Çizim No: Lev. XXII-Res.1-Lev.XI-Çiz.2

Tabaka: M.Ö. 5 ve 4 yy. **Plankare:** I-12 **Kasa No:** P.1019

Buluntu Durumu: 1 nolu mekân taban altı.

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Deposu

Ölçüler: Uz; 11.2 cm Gen; 3 cm

Tanım; Dörtgen gövdeli dört yüzlü, alt kısım kesilerek düzleştirilmiş. Üst uçları yuvarlatılmış üçgen şeklinde dört burç çıkıntısı olup, yuvarlak dikey deliklidir. Dört yüzü de bezemelidir. İki yüzü gövdeye paralel tek merkezli dairelerle bezenmiş, diğer iki yüzde ise çizi bezeme motifi kullanılmıştır. Yüzeyi oldukça parlatılmıştır. İki burç çıkıntısı eksik olup tamdır.

TİP 2:

1.Envanter No: SÖ'08/ 1540

Resim-Çizim No: Lev. XX-Res.5-Lev.IX-Çiz.3

Tabaka: Akhaemenid III. B (M.Ö.5yy) **Plankare:** L-12 **Kasa No:-**

Buluntu Durumu: Plankarenin batısı 1nolu mekânın batı duvarı

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük Kazı Deposu

Ölçüler: Uz; 2.6 cm, Gen; 2 cm

Tanım; Bir ucu kesilerek düzleştirilmiş, içi boş oval kesitlidir. Silindirik gövdelidir. Başlangıçta yatay, gövdeyi dönen uçları açık yiv bezemeli olup devamında gövde üzerinde gövdeyi yatay dönen tek merkezli daire motif bezemeler yer alır. Yüzeyi perdahlanmıştır. Gövdenin devamı kırık ve noksandır.

2.Envanter No: SÖ'07/ 704

Resim-Çizim No: Lev. XX-Res.3-Lev. IX-Çiz.1

Tabaka: Akhaemenid III -A (M.Ö. 4yy) **Plankare:** L-9 **Kasa No:** U.382

Buluntu Durumu: Plankarenin doğusu III. Tabaka üst dolgusu

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Deposu

Ölçüleri: Uz; 8.7 cm Gen; 2.2 cm

Tanım; Uzun silindirik gövdeli olup, bir uçta dairesel diğer uçta elips formulu dikey deliklidir. Uçlardan birinde, geniş bir boğum üzerinde beş adet alt üst boşlukları kafes bezemeli “X” motifi yer almaktadır. Gövde üzerinde kalınlıkları değişen birbirine paralel derin yivlerden oluşan 16 boğum mevcuttur. Silindirik gövde üzerinde kesilerek düzleştirilmiş çok geniş olmayan bir alan bulunmaktadır. Yüzey parlatılmıştır. Bir uçta kırık ve noksanı vardır. Tamdır.

3.Envanter No: SÖ’07/ 855

Resim-Çizim No: Lev. XIX-Res.3-Lev.VII-Çiz.3

Tabaka: Akhaemenid M.Ö.5 ve 4 yy ***Plankare:*** J-11 ***Kasa No:*** O.543

Buluntu Durumu: Plankarenin güneydoğusu III. Tabaka taban üstü dolgusu

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük Kazı Deposu

Ölçüleri: Uz; 9,5 cm Gen; 1,9 cm

Tanım; İçi boş oval kesitlidir. Alt ve üst kısmı kesilerek düzeltilmiştir. Alt kısmında sarmal kazıma çizgi ile sınırlandırılmıştır. Gövde kısmında 3 cm uzunluğundaki çizgi kenarına yatay gövde paralel yivin iki kenarına birbirine simetrik olarak yapılan alttan üste doğru kısalan kazıma çizgi bezemeler ile ağaç motifi oluşturulmuştur.

TİP 3:

1.Envanter No: SÖ’09 / 329

Resim-Çizim No: Lev. XIX-Res.2- Lev.VII- Res.2

Tabaka: Akhaemenid III Tabaka 5 yy. ***Plankare:*** G-14 ***Kasa No:*** K.636

Buluntu Durumu: 1 nolu tahribat çukuru içi

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük Kazı Deposu

Ölçüleri: Uz; 4.7 cm Çap; 1.8 cm

Tanım; Uçları kesilerek düzleştirmiş, tepe kısmından uca doğru daralarak inen dairesel kesitli gövdeli uç kısmında dairesel kesitli derin bir yuva vardır. Tepe kısmında

kemik dokusu belli olmaktadır. Yüzeyi parlatılmıştır. Kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

TİP 4:

1.Envanter No: SÖ'08/ 432

Resim-Çizim No: Lev. XX-Res.4-Lev.IX-Çiz.2

Tabaka: Akhaemenid III-A (M.Ö. 4yy). **Plankare:** L-10 **Kasa No:** V.965

Buluntu Durumu: Plankarenin güneybatısı 5 nolu duvar altı

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük Kazı Deposu

Ölçüler: Uz; 9.7 cm Gen; 2 cm

Tanım; Her iki ucu düzleştirilmiş içi boş kare kesitli prizmal gövdelidir. Her iki uçta derin iki sıra yivle sınırlandırılmış yüzler bezemelidir. Yüzlerden birinde ağ bezeme olup, diğer bir tam yüz üzerinde kelebek ve baklava motiflerinin araları ağ motifleri ile bezenmiştir. Kırık olan iki yüzde aynı bezeme motiflerinin araları ağ motifleri ile bezenmiştir. Kırık olan iki yüzde aynı bezeme motiflerinin bir kısmı görülmektedir. Parçalı halde bulunmuş yapıştırılmıştır. Bir uçta pim deliği tam olarak açılmadan bırakılmıştır. Kırıktır. Tüme yakındır.

2.Envanter No: SÖ'08/ 1338

Resim-Çizim No: Lev. XXI-Res.1-Lev.X-Çiz.1

Tabaka: M.Ö. 5 ve 4 yy. **Plankare:** L-10 **Kasa No:** V.1230

Buluntu Durumu: Plankarenin güneyi

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük Kazı Deposu

Ölçüler: Uz; 8 cm Gen; 2 cm

Tanım: İçi boş kare kesitli uzun prizmal gövdelidir. Mevcut bir ucu kesilmiştir. Başlangıçta iki sıra yiv yüzeyleri dönmektedir. Geniş yan yüzlerde olasılıkla dört yüzünde konsantrik daire motifleri değişik düzenlerde yerleştirilmiştir. Yan yüzlerde daire motiflerini bölen yatay tek sıra yiv yer alır. Yüzleri birbirinden ayıran köşeler ise yatay çentik bezemelidir. Kemikten yapılmıştır. Kırık ve noksandır.

TİP 5:**1. Envanter No:** SÖ'08/ 43**Resim-Çizim No:** Lev. XXI-Res.1-Lev.X-Çiz.1**Tabaka:** M. Ö. 5 ve 4 yy. **Plankare:** K-11 **Kasa No:** V.802**Buluntu Durumu:** Plankarenin ortası III. Tabaka (Helenistik Öncesi) altı dolgusu**Şuanda Bulunduğu Yer:** Seyitömer Höyük Kazı Deposu**Ölçüler:** Uz; 6.9 cm Gen; 2.2 cm

Tanım; Üst devamı ve yan yüzleri kırık ve noksandır. Mevcut geniş alan bir yüz üzerinde yan yana iki alt alta dört ve üçlü şekilde görülen konsantirik daire bezemelidir. İçi boş olasılıkla dörtgen formlu gövdenin alt kısmı dışa çıkıntılı ve mevcut iki ayaklı olup gövde ve ayaklar arasındaki alanlar ön ve mevcut yan yüzlerde ve birbirine paralel yedi sıra derin oluk bezemelidir. Yüzey açıktır. Objenin 4/3'ü kırık ve noksandır.

HELLENİSTİK DÖNEM**TİP 1****1. Envanter No:** SÖ'92/368**Resim-Çizim No:** Lev. XXII-Res.3-Lev.XI.Çiz.3**Tabaka:** Helenistik M.Ö. 336-323 **Plankare:** I-15 **Kasa No:** 8986**Buluntu Durumu:** Plankarenin ortası III. Tabaka (Helenistik Öncesi) altı dolgusu**Şuanda Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi Deposu**Ölçüler:** Uz; 10,9 cm Gen; 1,2cm

Tanım; Dörtgen gövde üzerinde her iki uçta birbirine paralel çizgilerin ortasında kalan alanda gövdenin her iki yüzünde simetrik olmayan iç içe kazıma daireler yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma vardır. Gövdenin dikey yarısına ait parçadır.

2. Envanter No: SÖ'92/ 367**Resim-Çizim No:** Lev. XXII.Res.4-Lev. XI. Çiz. 4**Dönem:** Helenistik M.Ö. 300-30 **Plankare:** L-11 **Kasa No:** 8985**Buluntu Durumu:** -

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Deposu

Ölçüler: Uz; 8,9 cm Gen; 1,2 cm

Tanım; Dörtgen gövde üzerinde kazıma yöntemi ile yapılmış başta ve gövde bitimine yakın paralel ikişer yiv vardır. Gövdenin her iki yüzünde simetrik tek merkezli kazıma daireler bulunur. Kırık olan uç kısımda kazıma dairenin bir yarısı görülmektedir. Kemik yüzeyi işlenerek parlak bir görünüm sağlanmıştır. Gövdenin dikey yarısına ait parçadır.

3 .Envanter No: SÖ'84 / 8332

Resim-Çizim No: Lev. XXIII. Res.2-Lev. XII.Çiz.3

Dönem: Hellenistik **Plankare:** - **Kasa No:** -

Buluntu Durumu: -

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Vitrini. (Seyitömer Seksiyonu)

Ölçüler: Uz; 12.5 cm Gen; 2.2cm

Tanım; Dörtgen kesitli gövdenin içi delik olup bir ucu kapalı, diğer ucu açıktır. Bu uçta dört köşesi kule biçiminde çıkıntılıdır. Gövdede karşılıklı iki yüzde basit çizgi kazıma (söğüt ağacı) diğer yüzlerden birinde üç, diğerinde dört merkezi daire motifi vardır.

TİP 2:

1. Envanter No: SÖ'91/ 248

Resim-Çizim No: Lev. XXII.Res.5-Lev.XII.Çiz.1

Dönem: Hellenistik M.Ö. 300-30 **Plankare:** K-12 **Kasa No:** 8710

Buluntu Durumu: -

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Vitrini. (Seyitömer Seksiyonu)

Ölçüler: Uz; 10,7cm Gen; 2.5 cm

Tanım; Keskin kenarlı daralan prizmal gövdeli, gövdenin geniş yüzünde paralel yivler, yivler arasında "X" yivler yan yüzlerinde tek merkezli daire motifi yer almaktadır. Yüzeyi parlaktır iyi açkılanmıştır. Gövdenin dikey yarısı yoktur.

2. Envanter No: SÖ'91/ 248

Resim-Çizim No: Lev. XXII.Res.5-Lev.XII.Çiz.1

Dönem: Hellenistik M.Ö. 300-30 **Plankare:** K-12 **Kasa No:** 8710

Buluntu Durumu: -

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Vitriini. (Seyitömer Seksiyonu)

Ölçüler: Uz; 10,7cm Gen; 2.5 cm

3. Envanter No: SÖ'95/ 135

Resim-Çizim No: Lev. XXII.Res.1-Lev.XII.Çiz.2

Dönem: Hellenistik **Plankare:** F/11 **Kasa No:** 9818

Buluntu Durumu: -

Şuanda Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi Vitriini. (Seyitömer Seksiyonu)

Ölçüler: Uz; 11,4 cm Gen; 2.6 cm

Tanım; İçi boş dikdörtgen kemiğin her iki ucu da dörtlü burç şeklinde işlenmiştir. Bir uçtaki burç yükseltilerinin üzerleri kazıma dört çizgiyle bezenmiştir. Diğer taraftaki burç yükseltileri ise uca doğru sivriltilmiş olup bezeksizdirler. Gövde üzerinde bezeksiz buralara bağlantılı derin kazıma çizgilerle yapılmış baklava motifi vardır. Kemik perdahlanmıştır. Her iki tarafta da birer burç yükseltisi eksiktir.

TİP 3:

1. Envanter No: SÖ'06/ 540

Resim-Çizim No: Lev.XXIII.Res.3

Dönem: Hellenistik **Plankare:** J-8 **Kasa No:** 9818

Buluntu Durumu: -

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük Kazı Deposu

Ölçüler: Uz; 6.2 cm Gen; 2 cm

Tanım; Daire kesitlidir. Üst kısmında 1 cm bezemesiz alan bırakılıp birbirine paralel yatay yivlerle bezenmiştir. 13 sıra yiv bezemeden sonra tekrar bezemesiz alan

bırakılıp paralel yatay yivlere devam edilmiştir. Objenin dikey yarısına ait parça olup yüzeyi parlatılmıştır.

2. Envanter No: SÖ'06/ 703

Resim-Çizim No: Lev.23-Res.4

Dönem: Hellenistik **Plankare:** M-11 **Kasa No:** 9818

Buluntu Durumu: -

Şuanda Bulunduğu Yer: Seyitömer Höyük Kazı Deposu

Ölçüler: Uz; 4.6 cm Gen; 1.4 cm

Tanım: Daire kesitlidir. Üst kısmında 1 cm bezemesiz alan bırakılıp birbirine paralel yatay yivlerle bezenmiştir. 13 sıra yiv bezemeden sonra tekrar bezemesiz alan bırakılıp paralel yatay yivlere devam edilmiştir. Objenin dikey yarısına ait parça olup yüzeyinde bozulmalar vardır.

KAYNAKÇA

- AKURGAL, Ekrem, (2002), **Anadolu Kültür Tarihi**, Asır Matbaacılık Ltd.Şti, İstanbul.
- ALP, Sedat, (1980), **Konya Karahöyük Kazısı 1979 Çalışmaları**, II. Kazı Sonuçları Toplantısı, ss.133-134.
- ARSEBÜK, Güven, (1990), **İnsan ve Evrim**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- , (1993) "**İnsan, İnsanlık ve Prehistorya**", Anonymus, Halet Çambel için Prehistorya Yazıları, Graphis Yayınları, ss. 11-26, İstanbul.
- ,(1995) "İnsan" "Evrım" "Alet", Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) **Bilim ve Teknik Dergisi**, Temmuz 1995, ss. 18-24, Ankara.
- ALKAN, Mehmet, (2006), "Akhaemenidler Dönemi'nde Perslerin Anadolu'da Tapınak İşleri", Yüksek Lisans Tezi , **Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü**, Ankara.
- AYDIN, Nurullah, (1991), "Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı", **I. Müze Kurtarma Kazısı Semineri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.191-204. Ankara.
- BİLGİN, A. Nejat, (2008), "Seyitömer Höyüğü 2006 Yılı Kazısı", **29. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, ss. 321-332, Ankara.
- , (2008), **Yeni Dönem Seyitömer Höyük Kazıları**, Aykut Çınaroğlu'na Armağan, Studies in Honour of Aykut Çınaroğlu, , ss. 49-52, Ankara.
- , (2009), "Seyitömer Höyüğü 2007 Yılı Kazısı", **30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 71-88, Ankara.
- BİLGİN, A. Nejat, Gökhan, COŞKUN, Zeynep, BİLGİN, Nazan, YÜZBAŞIOĞLU ve Asuman, KURU, **Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı**, (baskıda).
- BİLGİN, A. Nejat, Gökhan, COŞKUN, Zeynep, BİLGİN, Nazan, YÜZBAŞIOĞLU ve Asuman, KURU, "**Seyitömer Projesi 2009 Yılı Kazı Sonuç Raporu**", Kazı Arşivi.

- BOEHMER, Michael, Rainer, (1972), **Die Kleinfunde von Boğazköy Aus den Grabungskampagnen 1931-1939 und 1952- 1969**, 1972 Gebr- Mann, Verlag, Berlin.
- BRAIDWOOD, Robert, J., (1995) **Tarih Öncesi İnsan**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- CHILD, A.M., (1995), **Microbial Taphonomy of Archaeological Bone**, International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works .ss. 19-30.
- COOCKSON, B.Clazs, (2006), **Arkeolojik İllüstrasyon ve Fotoğrafçılık**, Aytaşı Yayınları, İstanbul.
- DARGA, Muhibbe ve Hakan-Taciser, SİVAS, (2003), **2001 Yılı Şarhöyük/Dorylaion Kazısı ve Karatuzla Nekropolü Temizlik Çalışmaları**, 24 Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt II, Kültür Bakanlığı Dösimm Basımevi, s.47-58, Ankara.
- DEMİREL, Arzu, (2005), “Tafanomi ve Paleantropolojik Çalışmalara Katkıları”, **Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, sayı 5, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, ss. 23-28, Ankara.
- DRWER-BEAR, Thomas, (2002), “Pisidia Antiocheia ve Apollonia'sı, Kotiaieion ve Yanık Laodikeia'da Yapılan Araştırmalar”, **19. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2.Cilt, ss. 133-138, Ankara.
- (2003), “Frigya ve Pisidya'da Epigrafik Yüzey Araştırmaları”, **20. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2. Cilt, ss. 77-82. Ankara.
- DOĞAN, Zehra, Filiz, (2006), “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Arkeolojik Kurtarma Kazıları: Taş ve Kemik Buluntular”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bilim Dalı**, Ankara.
- DURU, Refik (1996), “Kuruçay Höyük II, 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri”, **24. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt II, Ankara.
- EFE, Turan, (1977), “Çayönü Tepesi Kemik Aletleri,” Mezuniyet Tezi, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya ve Arkeoloji Bölümü**, İstanbul.

- (1991), “1989 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüze Araştırmaları”, **VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, ss. 163-177, Ankara.
- (1992), “1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüze Araştırmaları”, **IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara Üniversitesi Basımevi, ss.561-583, Ankara.
- (1993), “1991 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüze Araştırmaları”, **X. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara Üniversitesi Basımevi, ss. 345-364, Ankara.
- (1994), “1992 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüze Araştırmaları”, **XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara Üniversitesi Basımevi, ss.571-592, Ankara.
- (1995), “1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüze Araştırmaları”, **XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, **T.C.Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi**, ss. 571-592, Ankara.
- (1996), “1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüze Araştırmaları”, **XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, T.C.Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, ss.131-152, Ankara.
- (1997), “1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüze Araştırmaları”, **XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, T.C.Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, ss.215-232, Ankara.
- ESİN, Ufuk ve Savaş, HARMANKAYA, (1986), “1984 Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı”, **VII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, ss. 53-85, Ankara.
- İLASLI, Ahmet, (1996), “Seyitömer Höyüğü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı”, **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, ss.1-20, Didim.
- İPLİKÇİOĞLU, Bülent, (1994), **Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları**, Bilim Teknik Kitapevi, İkinci Basım, İstanbul.

- LEAKEY, L.S.B., (1988), **İnsanın Ataları** (çev.G.Arsebük), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları X-5a. Türk Tarih Kurumun Basımevi, Ankara.
- LYMAN, RE, L., (1984), **Broken Bones, Bone Expediency Tools, and Bone Pseudotools: Lessons From The Blast Zone Araound Mount St. Helens**, Washington, American Antiquity, Vol. 49, No 2, ss.315-333.
- MERİÇ, Recep, Ali, ÖZ, Meriç, KAZIM Ekin, AYGÜN, Serdar, AYBEK, Eda, GÜNGÖR, (2005), “2005 Yılı Metropolis Kazıları”, **28. Kazı Sonuçları Toplantısı** Cilt 2, Dösım Basımevi, ss. 243- 252, 2005, Ankara.
- MORLAN, R.E, (1972), **The Later Prehistory of Archeology of Middle Porcupine Drainage, Northern Yukoon Territory**, National Museum of Man, Ottawa, ss.1-10.
- MYLONAS, E., George, **Eleusis in the Bronze Age**, American Journal of Archaeology, Vol. 36, No. 2 (Apr.-Jun., 1932), pp.104-117.
- NURULLAH, Aydın, (1991), “Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı 1989”, **I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, ss. 191-203, Ankara.
- OĞUZ, Remzi, (1938), “Anadolu Arkeologya Tarihinde Alişar Hafriyatı”, **Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi**, Sayı 1, Devlet Matbası, ss.22-53, İstanbul.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, (1986), **Kültepe Kaniş II, Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar**, New Reserch at the Trading Center of the Ancient Near East, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, (1982), **Maşathöyük II, Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi. A Hittile Center Northeast of Boğazköy**. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SEVİN, Veli, (2001), **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul.
- SİVAS, Taciser, Hakan, (2004), “2002 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması”, **21. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2 cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, ss.155-166, Ankara.

- (2005), “2003 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzev Araştırması”, **22. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2 Cilt, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, ss.285-298, Ankara.
- (2006), “2004 yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzev Araştırmaları”, **23. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2. Cilt, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, s.163-174, Ankara.
- SİVAS, Taciser, (2003), **Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri 2001 Yılı Yüzev Araştırması**, 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2.cilt, , Kùltür Bakanlığı Dösım Basımevi, ss. 285-298, Ankara.
- STRABON, (2000), **Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası**, (eviren: Prof Dr. Adnan Pekman) , Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- SAMUAL M. Paley, (2007), **The Excavations At adır Höyük**, 28. K.S.T. 1, Dösım Basımevi, ss.519-533, Ankara.
- SPIRYDOWICZ, Kyrсія ve Latif, ÖZEN, (2002), Kazı Notları, **Arkeolojik Konservasyon ve Antik Yerleşimlerin Korunması için Pratik Rehberler** (Field Notes, Practical Guides for Archaeological Conservation and Site Preservation) Sayı 16, Japon Anadolu Arkeolojisi Enstitüsü.
- SEMENOV, S.A., (1970), **Prehistoric Technology. An Experimental Study of the oldest Tools and artefacts from traces of Manufacture and Wear** (trnsı M.W Thompson). Adams and Dart. Bath London.
- SEVİN, Veli, (2003), “Eski Anadolu ve Trakya (Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar”, **Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi**, İstanbul.
- RHEİDT, Klous, (2001) , **Aizanoi 1999 Yılı Kazı ve Onarım alışmaları**, 22. Kazı Sonuçları Toplantısı 2.cilt, Kùltür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s.150-158, Ankara.
- TAMER, Şükrü, İsmail, LAFCİOĞLU, Suat, AVŞİ, Metin, AKSAZ, (2005), **Kütahya İl evre Durum Raporu**, T.C. Kütahya Valiliği İl evre ve Orman Müdürlüğü, Kütahya.

- TEXIER, Charles, (2002), **Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, (Çeviren; Ali Suat) III.Cilt, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- TÜRKÜZÜN, Metin, (2002), “Kütahya ili, Merkez, Ağızören Köyü’ndeki Hitit Nekropolü Kurtarma Kazısı” **12. Müze Kurtarma Kazısı Sonuçları**, ss.241-250, Ankara.
- TOPBAŞ, Ahmet, (1992), “Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 Yılı Kurtarma Kazısı”, **II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, ss.11-34, Ankara.
- (1993), “Seyitömer Höyüğü 1991 Yılı Kurtarma Kazısı”, **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, ss.1-30, Ankara.
- (1994), “Seyitömer Höyüğü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı”, **IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.297-310, Ankara.
- LYMAN, R, L., (1984), **Broken Bones, Bone Expendiency Tools and Bone Pseudotools; Lessons From The Blast Zone Araund Mount St. Helens**, Washington, American Antiquity 49/2. The Society for American Archaeology, s. 315-333.

DİZİN

A

Akhaemenid, v, ix, xi, xii, xiv, xv, xviii,
xix, 1, 11, 12, 30, 31, 32, 38, 48, 49,
50, 51, 52
Alet, x, 1, 15, 44, 45, 58

B

Bezeme motifi, 34
Boynuz, xii, xiii, 15, 29

E

ETÇ, x, xiii, xvi, xx, 5, 6, 7, 10, 13, 25,
26, 27, 38, 41

H

Helenistik, 9, 35, 36, 54, 55

İ

İnsan, 1, 16, 38, 58, 59

K

Kemik, v, vii, ix, x, xi, xii, xiii, xiv, xv,
xvi, xvii, xviii, 13, 15, 18, 19, 20, 21,
25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 38,
55, 56, 59

O

OTÇ, x, xi, xiii, xiv, xvii, xviii, xx, 6,
12, 13, 25, 27, 28, 29, 42, 43, 44, 45,
46, 47

S

Sap, v, x, xi, xii, xiii, xiv, xv, xvi, xviii,
25, 45
Seyitömer, v, vi, vii, xii, xviii, xix, xx,
1, 6, 9, 12, 13, 18, 25, 26, 35, 36, 38,
41, 42, 43, 44, 47, 49, 50, 51, 52, 54,
55, 56, 57, 58, 60, 61, 63

T

Teknik, 58, 60

LEVHALAR